

İLHANLI KOMUTANLARININ ANADOLU'DA HÜKÜMDAR OLMA ÇABALARININ OSMANLI'NIN KURULUŞU'NA ETKİSİ*

THE EFFECT OF THE İLHANLI COMMANDERS' EFFORTS TO BE RULE IN ANATOLIA ON THE FOUNDATION OF THE OTTOMAN

Elif ÖNEN**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 07/10/2021 Düzeltme/Revised: 08/12/2021 Kabul/Accepted: 22/12/2021

Araştırma Makalesi/Research Article

Atf / Cite as: Önen, E. (2021). İlhanlı Komutanlarının Anadolu'da Hükümdar Olma Çabalarının Osmanlı'nın Kuruluşuna Etkisi. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 120-141. <https://dx.doi.org/10.52735/bellek.1006035>

ÖZ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kudretli Sultanı I. Alaeddin Keykubad'ın korkusundan dolayı yıllarca Anadolu topraklarına yaklaşamayan İlhanlılar, Sultan'ın vefatı üzerine hemen harekete geçtiler ve Anadolu'yu işgal etmeye başladılar. İlhanlılar, bu işgal girişiminde tecrübesiz ve daha küçük yaşta olan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i, 4 Temmuz 1243 yılında, Köseadağ Ovası'ndaki savaş meydanında zahmetsizce yendi ve büyük kıyımlarla Anadolu topraklarını kuşatma altına aldı. Bu işgal sonucunda batı uç bölgesine doğru göç eden Türkmen aşiretleri hem İlhanlı ordusuyla hem de İlhanlı hâkimiyeti altındaki Selçuklu Sultanının ordusuyla mücadele ettiler. Ancak bu mücadelenin haricinde Anadolu'nun en uç sınır bölgesinde olan Osman Gazi de Alpleri ve Ahileri ile Bizans'a karşı gazâ hareketi başlatarak, burada beyliğini kurma çabası içerisine girdi. Diğer taraftan İlhanlıların içerisine düştüğü taht kavgaları, Anadolu topraklarındaki otoritesini zayıflattı ve buraya göndermiş olduğu kendi komutanları bile isyan ederek hükümdar olmaya çalıştı. Böylece İlhanlılar'ın işgalleri son bulurken, Anadolu Selçuklu Devleti de yıkılmaya doğru sürüklendi. Öte yandan da Bizans'a yapmış olduğu gazâ hareketlerini başarıya ulaştıran Osman Gazi de Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerini attı.

Bu çalışmada İlhanlı komutanlarının Anadolu'da hükümdar olma çabaları ve bu çabaların Osmanlı'nın Kuruluşu'na etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İlhanlılar, Moğol, Noyan, Selçuklu, Türkmen, Osman.

EXTENDED SUMMARY

The Ilkhanids first eliminated the Khwarezmshahs with the invasion operation launched by Genghis Khan, which stretched from the middle of the Asian continent to the east of the European

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Doktora Programı, Artvin/Türkiye, elif.onen.tr@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5627-6776

continent. Later, they also destroyed the Abbasid caliphate, reaching the borders of the Anadolu Selcuklu State. However, the mighty Sultan of the Anatolian Seljuk State, who had previously defeated the Ayyubids and Khwarezmshahs, was Anadolu Selcuklu I. Alaeddin Keykubad's fear caused them to be unable to approach the Anatolian lands for many years. However, the Ilkhanids, who knew about the death of Sultan Keykubad in 1237, took action and attempted to invade Anatolia. Because the Anadolu Selcuklu State was also in a very favorable state for this invasion attempt due to the political quarrels it had fallen into, but it was also ruled by an inexperienced, young sultan. The Ilkhanids, who first captured Erzurum and then burned and looted around Erzincan, came to the Köseadağ Plain on July 4, 1243 and met Seljuk Sultan II, who was a young age here, on July 4, 1243. They easily defeated Gıyaseddin Keyhusrev and besieged the most fertile lands of Anatolia. After this defeat, Sultan Keyhusrev left the Anatolian Seljuk State for his own fate and fled Anadolu. Anadolu Selcuklu state was defeated by the Ottoman Empire. Muhezzibuddin peace treaty has made to the vizier Ali, who has a great experience but the initiative that became a province under the domination of Anadolu Selcuklu Ilkhanid state.

On the other hand, the Mongols and Turkmen tribes who live in the fertile soil of Anatolia under their occupation for different faiths, people who are of other races, by the Mongols forced to migrate again, Anadolu Selcuklu were forced to settle in the three regions of the state in western Anatolia. The oppression and colonization of the Turkmen tribes, who fled to these extreme regions and took refuge with the Byzantines here, led them to enter into an effort to establish a new principality in this region. Thus, the Turkmen tribes, who were fighting both the Ilkhanate army and the Seljuk army under the Ilkhanate rule, on the other hand, entered into a struggle for existence against Byzantium. The most influential Turkmen tribe in this struggle is the Turkmen tribe, headed by Ertuğrul Gazi, the father of Osman Gazi, who settled in the Eskişehir and Sakarya regions. Osman Gazi, who passed into the administration of this Turkmen tribe after the death of his father Ertuğrul Gazi, is surrounded by the sword of gaza by Sheikh Edebali, the sheikh of the Ahis, and starts the raids on Gaza against Byzantium and struggles to establish a large principality here.

The fact that Ahmed Tegüder (1282-84), who had become a Muslim long before the death of Abaka Khan, became the ruler of the Ilkhanians, which was the first time in the history of the Ilkhanians, caused Argun Khan to rise up against Sultan Ahmed Tegüder and seize the throne. This situation also paved the way for the efforts of the Noyans to become rulers, which will be seen in the future. On the other hand, the rebel movements of the Turkmen tribes against the Seljuk Sultan and the Ilkhanians in the Anatolian lands caused Argun Khan's brother Geyhatu Noyan to send a large army here. Geyhatu Noyan arrived in Anatolia with this large army in 1285, all his expenses were covered by the Seljuk State and he stopped the rebel movements made by the Karamanoğuls, Ashrafoğuls, Germiyanoguls with great massacres.

It was during this period that Osman Gazi Karacahisar defeated his tekvur and took this place under his rule. Argun Khan's sending his brother Geyhatu Khan to Anatolia with a large army enabled him to take financial control and military order in Anatolia more strongly than ever before. Thus, the bureaucracy of the Seljuk State's throne in Konya has completely passed into the hands of the Ilkhanids. The Germans, who are Osman Gazi's neighbors, also remain under the threat of the Mongols and are unable to take action against Osman Gazi, so Osman Gazi has become a principality as a buffer zone protecting the Mongols from the Mongols. However, it is witnessed that between 1291 and 1292 Geyhatu Khan carried out harsh punishments against the Turkmen in the extreme region and completely turned Sultan Masud in Konya Dec into a puppet. In 1298, the Mongols, III. Alaaddin will take Keykubad to the throne in Masud's place, and again in 1302, for the second time, They will put II. Masud on the Seljuk throne. But in 1308, the last Seljuk dynasty, With the death of II. Masud, the Great Seljuk Empire will end. Therefore, it seems that after Osman Gazi, who was wearing a gaza sword, there were no forces left to prevent gaza movements that he had made towards Byzantium in the extreme border region since 1288. The events of the Principality of Osman Gazi in dealing with even the nearest neighbor Germiyanli Seljuk, Mongol Sultan of the Seljuk Empire of the Khans are fighting for power among themselves and also completely lost power in Anatolia at the head of the troops that are sent to noyans has resulted in the rebellion. So much so that between 1299 and 1300, the Mongols were forced to send large armies one after another to the Anatolian lands against Sulemish Noyan.

That is why a relief force could not be sent by the Mongols to block the Ottoman veterans besieging the Byzantine fortresses. In addition, in 1304, Osman Gazi blocked the military aid that could come from the east to the Iznik region, took the Byzantine fortresses in the Sakarya region, and on the other hand conquered Mekece, Geyve and Lefke. Thus, Osman Gazi, who achieved great fame by winning these battles against Byzantine forces, ensured that his son, who came after him to the beylik

throne, passed without objection and laid the foundations of the Great Ottoman Empire by making the gaza movements that he had made to Byzantium successful.

In this study, the efforts of the Ilkhanid commanders to become rulers in Anatolia and the effect of these efforts on the establishment of the Ottoman Empire will be discussed.

Keywords: Anatolia, Ilkhanians, Mongolian, Noyan, Seljuk, Turkmen, Osman.

GİRİŞ

Moğollar, Cengiz Han'ın başlattığı Asya kıtasının ortasından Avrupa kıtasının doğusuna kadar uzanan işgal harekâtı ile ilk önce Hârezmşâhlar'ı ortadan kaldırdılar. Daha sonra, Abbasi hilafetini de yok ederek, Anadolu Selçuklu Devleti sınırlarına kadar ulaştılar. Bu Moğol işgallerinin yapıldığı yerlerde yaşayan Türkmen aşiretleri ve farklı inançtan, ırktan olan diğer insanlar da Moğollar tarafından göç etmeye zorlanarak, Anadolu Selçuklu Devleti'nin batı Anadolu'daki uç bölgelerine yerleşmek zorunda bırakıldılar. Diğer taraftan Moğollar 1232 yılı sonlarında Anadolu ve El-Cezire sınırlarını zorlamışlardı.¹ Ancak bu Moğol tehdidi için gereken önlemleri alan Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad ile karşılaştılar. Öyle ki, Hârezmşâhlar'ı ve Eyyubileri yenen Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın kudreti Moğolların fazlaca gözünü korkutmuştu. Buna rağmen Gürcü ve Ermeni komutanların rehberliğinde Anadolu'ya giren Moğollar, Anadolu'nun sarp dağlarını, dar geçitlerini, zifiri karanlık ormanlarını ve güçlü kalelerini görünce büsbütün korkuya kapıldılar. Öyle ki 1237 yılında I. Alaeddin Keykubad gibi güçlü bir Sultan'ın ölümünden sonra bile epey bir zaman Selçuklu Devleti'ne saldırmaya cesaret edemediler.² Ancak bu şartlar bu işgalci Moğollara, Ermenistan'ı ve Anadolu'yu işaret etmekteydi. 1240 yılının ortasına gelindiğinde Ani ve Kars'ı işgal etmiş olan Moğol orduları, Selçuklu topraklarına ikinci kez girdiler. Moğolları Selçuklular üzerine tekrar gönderen en önemli sebep ise Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın ölümü ile Selçukluların içine düştüğü durumdu. Bu durumun daha da kötüleşmesine sebep olan etkenler ise Selçukluların iç işlerinde çekişmeler, dış işlerinde iradesizlik ve Selçuklu Devleti Sultanının da küçük yaşta olmasıydı. Ancak Moğolların bu tecavüzü karşısında Erzurum'a büyük askeri sevkiyat yapılması, Moğolların hemen geri çekilmesine sebep oldu.³

Fakat bu siyasi durumu fırsat bilen Baba İshak adındaki tarikat lideri, Adıyaman ve çevresinde Selçuklu Devleti'ne karşı büyük bir isyan başlattı. Malatya'dan başlayıp Amasya'ya kadar gelen bu isyancılar Kırşehir'in kuzeyinde bulunan Seyfe Ovası'nda Selçuklu Devleti taraftarı olan Frenklerin katkısıyla bastırıldı.⁴ Fakat Baba İshak'ın başlattığı Babaî İsyanı, Selçuklu ordusunun tüm zaafalarını ortaya çıkarmış Moğol ordularını cesaretlendirmişti. Diğer taraftan Ögedey Han Noyanları⁵ içerisinde en yetenekli olan Baycu Noyan'ı Çurmagun'un yerine vali olarak atadı. Baycu Noyan ilk iş olarak Ögedey Han'ın verdiği 30.000 asker ve himayesindeki 10.000 asker ile birlikte toplam 40.000 kişilik ordusuyla Selçuklu topraklarına hücum etti. Zira Ögedey Han'ın emri de bu idi.⁶

¹ Detaylı bilgi için bkz. Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sayı: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s. 1-9.

² Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsid-din Keyhüsrev Ve Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 86.

³ Kaymaz, *age.*, s. 87.

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 135-139; Sümer, *agm.*, s. 8-9.

⁵ Noyan: Moğolca anlamı "Prens" veya "Efendi" olan bu terim, ilk önceleri Moğollarda itibarlı sivil kişiler için kullanılırken sonlarında ise yalnızca ordu komutanları için kullanılarak askeri bir rütbe unvanı haline gelmiştir. Osman Nedim Tuna, "Osmanlıca'da Moğolca Kelimeler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XVIII, 1976), s. 301.

⁶ Kaymaz, *age.*, s. 88.

Baycu Noyan, 40.000 kişilik büyük ordusuna Gürcü ve Ermeni askerlerini de ekleyerek, 1242 yılının kış aylarına doğru Selçuklu Devleti'nin kadim şehri olan Erzurum'a doğru yürüdü. Burayı kısa sürede kuşatıp işgal eden Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, sadece Erzurum halkını değil bölgedeki tüm halkı kaleye sığınmaya mecbur edecek kıyımlar yaptı. Büyük bir direniş gösteren Sinânüddîn Yâkut himayesindeki kale halkı, Şerefü'd-din Düveyni'nin Moğollarla ucuz pazarlığı sonucunda büyük ihanetiyle vahşice kıyımlara maruz kaldı. Böylece Baycu Noyan iki ay devam eden bu savaşın sonunda, Erzurum'u ele geçirdi. (1243).⁷ Artık Anadolu'yu işgal eden Baycu Noyan, askerleri ile birlikte Azerbaycan'ın zengin Mugan otlaklarında tüm kışı geçirdikten sonra bahar ayının gelmesiyle tekrar Anadolu'ya girdi. Erzincan'dan Sivas'a doğru yürüyen Moğol askerleri, etraftaki köyleri ve kasabaları yağmalayıp, halkı kılıçtan geçirdiler.⁸ Diğer taraftan Moğolların bu işgalini durdurmak isteyen, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 80.000 kişilik bir ordu toplayarak Sivas'a geldi. Ancak Selçuklu ordusunun tecrübeli komutanları, burada Moğolları karşılamaları gerektiğini söyleseler de, Sultan kendisi gibi tecrübesiz genç emirlerinin sözünü dinleyerek Selçuklu ordusunu Köseadağ Ovası'na getirdi. Selçuklu ordusunun bu tecrübesiz kumandanları 20.000 kişilik bir öncü kuvvetle, buradaki dar yamaçların arasındaki derbentte 40.000 kişilik Moğol ordusuyla Köseadağ Ovası'na gelen Baycu Noyan'ı karşılayıp saldırdılar.⁹ Bu saldırıda yine tecrübeli komutanların "savunma yapma" önerisini reddeden Sultan ilk etapta Moğol askerlerini püskürtüyor gibi göründü. Aslında Baycu Noyan, eski 'Göçebe Türk savaş taktiği'¹⁰ ile geride pusu atarak Selçuklu askerlerini ok yağmuruna tuttu. Bu ansızın gerçekleşen saldırı Selçuklu askerlerinin ve komutanlarının üzerinde büyük bir panik yaratarak kaçmalarına sebep oldu.¹¹ Hem küçük yaşta hem de zayıf bir karakter olan Sultan da büyük bir endişeyle telaşlanarak, önceden gönderdiği hazinesinin peşi sıra Tokat'a doğru kaçtı. Böylece Sultan'ın büyük ordusu, Baycu Noyan'ın ordusu karşısında savaşmaksızın büyük bir yenilgiye uğradı. (4 Temmuz 1243) Türk tarihinin en kötü yenilgisi olan bu savaştan sonra Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, bu büyük zahmetsiz Köseadağ zaferinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin gelişmiş şehirleri olan Sivas ve Kayseri'yi işgal etmek üzere yola çıktı. Sivas önlerine gelen Moğol ordusuna karşı mukavemet göstermeyen Sivas'ın kadılığı yapan Necmüddîn ve yine Sivas'ın ileri gelenleri, Baycu Noyan'a çokça hediyeler ve ikramlarda bulunarak can güvenliklerini garanti altına alıp, Sivas şehrinin yağmalanmasına izin verdiler.¹² Baycu Noyan da sözünde durarak sadece şehri yağmalayıp, surları yıktırıp, silah fabrikalarını imha ederek,¹³ sivil halktan hiç kimseyi öldürmeyip, eziyet dahi etmedi.¹⁴ Daha sonra Kayseri

⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasi Tarih- Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 428-431; Kaymaz, *age.*, s. 87-89.

⁸ Kaymaz, *age.*, s. 91.

⁹ Mustafa Uyar, *Moğollar ve Türkler Tarihsel Bağlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 68.

¹⁰ 'Göçebe Türk savaş taktiği' Moğol askerlerinin savaş stratejilerine etkisi için bkz. Timothy May, *The Mongol Art Of War, Pen&Sword*, South Yorkshire 2007; Mustafa Uyar, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Ankara 2020.

¹¹ Kaymaz, *age.*, s. 94.

¹² Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 582.

¹³ Gregory Ebu'l Farac, *Ebu'l Farac Tarihi*, Cilt: II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 542; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, II, haz. E. Merçil, İstanbul 1977, s. 154.

¹⁴ İbn Bibi, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*, tıpkıbasım, Çev. M. Öztürk, I, II, Ankara 1956, s. 528; İbn Bibi, *el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi: el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçuk-name)*, Cilt: I-II, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 73; İbn Bibî, *Selçuknâme*, Mükrimin Halil Yinanç, Haz.: Refet Yinanç-Ömer Özkan, Kitabevi Yay., İstanbul, 2007, s. 178; Ali Yazıcızâde, *Tevârîh-i Âl-i Selçûk*, muhtasar İbn Bibî'nin Osm. Çev. Yazıcızâde Ali, *Histoire des Seldjoudides d'Asie Mineure*, IV, yay. Th. Houtsma, Leiden 1902, s. 680; Münecimbaşı, *Câmiüd-Düvel*, yay. ve çevr. A. Öngül, II, İzmir 2001, s. 89. Quentin'e göre; Moğolların komutanı Baycu Noyan verdiği sözde durmayıp, yakışıklı erkekleri, güzel kadınları ve kızların çoğunu esir aldı. (Simon De Saint Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, çevr. Erendiz Özbayoğlu, Antalya 2006, s. 57).

şehrine doğru yürüyen Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu askerleri şehre girdiğinde kale dışında bulduğu malları yağmaladılar ve gördükleri insanları da katlettiler. Ardından da şehri kuşatarak Erzurum'daki gibi kaleyi mancınıkla dövüp, büyük delikler açtılar. Ancak kalabalık bir Ahi teşkilatına sahip olan Ahi Evran'ın¹⁵ ve Köseadağ savaşıdan kaçan Camedâr Samsamüddîn Kaymaz ile Topal Fahreddîn Ayaz'ın büyük bir direnişiyi karşılaştılar. Öyle ki hem beyler, hem Kayserililer, hem de Ahiler şehirlerini canları pahasına büyük bir gayretle savunmaktaydılar. Baycu Noyan kuşatmanın uzun sürmesi nedeniyle tam da bu savaşı gelecek yıla bırakmayı düşünürken, Erzurum'da olduğu gibi burada da önce Kayseri'nin İğdişbaşısı Ermeni soyundan olan Hajükoğlu Hüsâmü'd-dîn ve daha sonra diğer emirler canını kurtarma güvencesi karşılığında ihanet ettiler. Böylece Baycu Noyan da bir an evvel kuşatmayı bitirmeye karar vererek okçulara ve mancınıkçılara yoğun atış talimatını emretti. Diğer taraftan da bir grup askeri de burçlardan tırmanarak kale kapısını açtırıp içeri girdi. Moğollar, Samsamüddîn Kaymaz ve canlı kalan tüm Ahileri ve askerleri dışarı çıkarıp kadın, çoluk-çocuk demeden herkesi acımasızca katlettiler. Kayseri'yi çok feci şekilde yakıp, yıkıp, yağmalayıp ele geçirdiler.¹⁶

Moğol komutanı Baycu Noyan'ın, Köseadağ Savaşı'ndan sonra peş peşe gelen felaketleriyle, Selçuklu Devleti, merkezi devlet hâkimiyetini yitirmişti. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahtı terk etmiş, Antalya'da Moğol korkusundan dolayı saklanmış ve devlet yönetimi bomboş kalmıştı. Bu durumu kendi lehine yönelik kullanmak isteyen Çukurova'daki Ermeni Krallığı ve Trabzon'daki Komnenos Krallığı, Moğollar'a tabi oldular. Yalnız İznik'teki Bizanslılar Selçukluyla dost kalmayı tercih ettiler.¹⁷

Bu sırada en akıllıca düşünen Amasya'da olan Vezir Mühezzibüddîn Ali, Amasya Kadısı Fahrettin Erzurum'u da yanına alarak değerli hediyelerle birlikte Azerbeycan'da Mugan'da bulunan Baycu Noyan'la antlaşma yapmaya gitti. Anadolu'nun korkulu rüyası Baycu Noyan'ı antlaşmaya ikna etmek için çok etkileyici bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında; Selçuklu Sultan'ının büyük ordusu mağlup olsa da tamamıyla yok olmuş değildir. Sadece bu 80.000 kişilik ordudan yaklaşık 3.000 kişi ölmüştür. Diğer taraftan İlhanlı ordusunun kaybı da aynı bu kadardır. Dahası Selçuklu Sultanı bir anda istese 100.000 kişilik bir ordu hemen toplayabilir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti halen maddi-manevi ve insan bakımından büyük bir güce sahiptir. Bu yüzden Anadolu'da yaşayan Türk halkını yalnızca Selçuklu hanedanlığı birlik beraberlik içerisinde yaşatabilir. Anadolu'da yaşayan Türk halkının başka bir idare altında yaşaması mümkün değildir. Bu durum da Moğol komutanlarının yönetimini ve idaresini güçleştirecektir,¹⁸ diyerek Baycu Noyan'ı kesin bir şekilde ikna ettiği dönemin tarihçileri tarafından kayıt altına alınmıştır. Diğer taraftan Baycu Noyan ise, Vezir Mühezzibüddîn Ali'nin söylediklerini, hastalığa yakalanan Moğol ordusunun eski komutanı Çurmagun'a ilettiler. Çurmagun da Vezir Mühezzibüddîn Ali'nin söylediklerinin mantıklı olduğunu düşünerek Selçuklunun Moğollar'a "il olma" sına karar verdi.¹⁹

Ancak Selçuklunun bu "il olma" bedeli olarak, İlhanlı komutanı Baycu Noyan, Anadolu'daki en verimli toprakları olan yaylak ve kışlak bölgelerini buradaki ordu birliklerine tahsis etmesini istedi. Bu isteğini kabul etmeyen Sultan II. Keykâvus Baycu Noyan'ın ordusuyla savaştı. Lakin bu savaşta yenilerek, Anadolu'nun en verimli topraklarını İlhanlılara devretmek

¹⁵ Baki Yaşar Alunok, "Selçuklu Ekonomisinde Yabancı Pazarı ve Bu Pazarın Kurulmasında Ahi Evran'ın Rolü", II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Ankara 2007, s. 7.

¹⁶ Kaymaz, *age.*, s. 97-98.

¹⁷ Uyar, *age.*, s. 69.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fi'l-'Umûri'l-'Alâ'iyye*, s. 531; İbn Bîbî, *el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi: el-Evâmîrî'l-'Alâ'iyye fi'l-'Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçuk-name)*, s. 75; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 180; Yazıcızâde, *age.*, s. 683.

¹⁹ Koca, *agm.*, s. 80-81.

zorunda kaldı. Ayrıca burada yaşayan Türkmenlerin daha batı sınır uç bölgelerine göç etmesine ve kendisinin de 1261 yılında Bizanslılara sığınmasına sebep olduysa da uç bölgesinde yaşayan Türkmenler onu destekleyerek korudular.²⁰ Fakat Moğolların baskısı gitgide artmakta ve Anadolu'daki çatışmalar otuz yıl boyunca devam ederken, buralarda yaşayan Türkmenlerin yoğun bir şekilde göç etmelerine sebep oluyordu. Dahası Türkmen boylarının Bizans topraklarını istila etme derecesine dahi gelmişti. Bu batı sınır uç bölgesine 1260'lı yıllarda Malatya'dan Kütahya bölgesine göç eden, en güçlü beylik ilk dönemlerde Germiyanlılar beyliğiydi. Bu göçler sırasında Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin de aşiretiyle birlikte Eskişehir-Sakarya civarına göç ettiği söylenmektedir.²¹ Ayrıca bu göçler hakkında Arap tarihçi ve coğrafyacı İbn Sâid el-Mağribî sınır boylarındaki Türkmenlerin 'Lâdik' yöresinde yaklaşık 200.000 çadır kurulduğunu, Kastamonu bölgesinde ise 100.000'e yakın çadır bulunduğunu ve Kütahya dolaylarında da 30.000'e tekabül eden çadırların olduğunu izah ederek nakletmiştir.²²

1. İlhanlıların Anadolu'daki Kıyımları ve İsyân Edip Hükümdar Olan Noyanları

1. 1. Argun Han İsyânı ve Geyhatu Han'ın Anadolu'da Noyanlık Dönemi

İlhanlı hanı Abaka Han'ın 1282 yılında ölmesi üzerine daha önceden Müslüman olan ve dönemin Memlûklü hükümdarı Kalavun (1279-1290) ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Ahmed Tegüder (1282-84) İlhanlı tahtına geçti.²³ Daha sonra Ahmed Tegüder Han, Anadolu Selçuklu Devleti tahtını Sultan II. Gıyaseddin Mesud ile Sultan Keyhüsrev arasında paylaştırdı. Bu durumdan hiç memnun kalmayan Sultan Keyhüsrev, Vezir Fahrüddin Ali ve Kongurtay'ı da yanına alarak Ahmed Tegüder Han'ın huzuruna varmak için yola koyuldu. Ancak İlhanlılar'da çıkan hükümdarlık kavgalarının başlaması neticesinde Erzurum'da beklemek zorunda kaldı. Bu taht kavgalarında ise, Ahmed Tegüder Han'a karşı ayaklanan Argun Han, İlhanlı tahtını ele geçirdi.²⁴ Sultan Keyhüsrev de Argun Han'ın (1284-91) huzuruna çıkmak zorunda kaldı ve amacına ulaşamayıp tahtını da kurtaramadı. Çünkü Argun Han, kendisinden önce Tebriz'e gelen Sultan II. Gıyaseddin Mesud'u tahta çıkardığı gibi, onu da Ahmed Tegüder ve Kongurtay ile ortak iş birliği yaptığından dolayı tahttan uzaklaştırdı ve Erzincan'a gönderdi. Daha sonra Erzincan'da bulunan Sultan Keyhüsrev, Argun Han'ın suikast yapmak üzere görevlendirdiği adamları tarafından kendi yayının kirişi ile boğduruldu.²⁵

II. Gıyaseddin Mesud ise, 1284 yılında Konya'ya gelerek, tertip edilen törenle büyük bir sevinç eşliğinde tahta çıktı. Ancak Konya bölgesinde bir türlü dirlik, düzenlik sağlanamıyordu. Ayrıca Karamanlılar da iki yıl önce Kongurtay tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmış olsalar da çabucak toparlanarak tekrar hareketliliklerine devam ettiler.²⁶ Argun Han diğer taraftan yine 1285 yılında bu Türkmen hareketliliklerini sonlandırmak amacıyla kardeşleri Hülecü ve Geyhatu Noyan'ı 20 bin askerlik büyük bir ordu ile Anadolu topraklarına gönderdi. Erzincan'da karargâh kuran bu büyük ordunun ve Argun Han'ın kardeşlerinin tüm masrafları Selçuklu Devleti tarafından karşılanmak zorunda kaldı. Diğer taraftan Argun Han'ın huzuruna çıkmak isteyen Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi, Selçuklu Devleti'nin tahtını iki torunu ve II.

²⁰ Selçuklu yönetiminin göçerlere uyguladığı politika için bkz. F. Sümer, *Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatı-Destanlar*, Ankara 1967, s. 155-97.

²¹ Halil İnalçık, Günsel Renda, *Osmanlı Uygarlığı I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 32.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Paul Wittek, *Das Fürstentum Mentesche*, İstanbul 1974, s. 2; H. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1964, s. 3; S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the process of Islamization from the 11th through the 15th Century*, Berkeley 1971, s. 191-194, 260-287, 444-497.

²³ İsmail Yiğit, *Memlûklüler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015, s. 141.

²⁴ Bu olay Moğollar tarihinde, şehzadeler arasında taht kavgalarının önünü açtığından dolayı önemli ve mühim bir hadise olarak kabul edilmektedir. Sümer, agm., s. 58.

²⁵ Turan, *age.*, s. 571-584; Sevim-Merçil, *age.*, s. 598; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul 1994, s. 287; Sümer, agm., s. 56-58.

²⁶ Sümer, agm., s. 60.

Gıyaseddin Mesud arasında paylaştırılmasını arzulamışsa da, Vezir Sahib Ata, Keyhüsrev'in kıymetli annesini engelledi. Ancak bu defa Türkmenler, Moğollar'a karşı ayaklanma başlatarak 1285 yılının Mayıs ayında yalnızca bir ay süresince Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğullarını tahta çıkarabildiler. Çünkü Fahrüddin Ali'nin Emiri Has Balaban Konya şehrine gelip, şehri tekrar ele geçirdi. Burada yakalanan Keyhüsrev'in kıymetli annesi ve çok sevdiği iki oğlu, dönemin İlhanlı hükümdarı olan Argun Han'a teslim edilmek üzere gönderildi. Fakat İlhanlılar tarafından yapılan mahkemede, bu kişilerin Keyhüsrev'in oğulları olmadıkları belirtilerek, kafaları kesilip Türkmenlere geri gönderildi.²⁷

1286 yılının bahar aylarında Geyhatu Noyan büyük ordusuyla birlikte Konya bölgesine geldi. Kardeşi Hülecü de Argun Han'ın emriyle Tebriz'e döndü. Diğer taraftan Karamanlıların faaliyetleri bertaraf edildikten sonra, bu sefer de Germiyanlılar isyan hareketlerine geçti. Sultanlık yapmakta zayıf bir karakter olan II. Gıyaseddin Mesud, Tayci oğlu Baltu Noyan'ın komutasındaki İlhanlı birlikleriyle beraber Germiyanlılar'ın isyan hareketlerini ancak bir süreliğine bastırabildi. Ayrıca diğer taraftan Eşrefoğullarının isyanını da yine Sultan II. Mesud, Baltu Noyan'ın kuvvetlerinin desteğiyle durdurabildi. Ancak batı uç bölgeleri, burada yaşayan Eşrefoğulları, Karamanoğulları ve Germiyanlıların ardı arkası kesilmeyen isyan hareketleri yüzünden devamlı kargaşa içindeydiler. Bu durum beyliklerin harap düşmelerine sebep olmaktaydı. Bu nedenle artık isyan kargaşalarını durdurmak isteyen Karamanoğullarının beyi, Germiyanlıların beyi ve Eşrefoğullarının beyi; Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un huzuruna çıkarak itaat ettiler. Böylece 1288 ve 1289 yılları sükûnet ve sessizlik içinde geçti. Bu sırada İlhanlılar, Şemseddin Ahmed Lâkûşi'yi Anadolu Selçuklu Devleti'nin vezirliğine getirdiler. Lakin Ahmed Lâkûşi gelirken yanında getirdiği Kılavuzoğulları, İlhanlı Noyanlarıyla birlikte ahalinin malını yağmalamaktaydılar. Fakat tam da bu sıralarda İlhanlılar, yeniden Anadolu Moğol komutanlığına Samağar Noyan'ı getirdiler. Samağar Noyan merhametli olduğu kadar adil ve dirayetli bir komutandı. Bu yüzden Samağar Noyan, Ahmed Lâkûşi ve Kılavuzoğullarının yaptıkları yağmalama hareketlerine engel olup, halkın kalbinde taht kurdu.²⁸ Öte yandan II. Gıyaseddin Mesud, maliye işlerini yürüten Kazvinli Fahreddin yerine dürüst ve adil olan Yavlak Aslan oğlu Hâce Nâsireddin'i²⁹ getirdi. Hâce Nâsireddin de kısa zamanda ahalinin acılarını azalttı ve Geyhatu Noyan'ın da güvenini kazandı. Yalnız bu sırada Argun Han daha uzun bir yaşam sürmek isterken, Budist rahiplerden birine yaptırdığı macunun tesiriyle 34 yaşına gelmeden 1291'de öldü. Anadolu'da uç bölgelerine giderek dirlik düzeni kurmak için büyük Türkmen kıyımları³⁰ yapan Geyhatu Noyan, Argun Han'ın vefatının tarafına bildirilmesiyle Yavlak Aslan oğlu Hâce Nâsireddin'i de beraberinde götürerek, Azerbaycan'a geçti.³¹ Geyhatu Noyan'ın Anadolu'dan ayrılmasını fırsat bilen Karamanoğulları, Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un da Kayseri'de olmasından yararlanarak, Halil Bahadır'ın öncülüğünde Konya'yı abluka altına aldılar. Konya'daki Selçuklu birlikleri Karamanlılar ile çatışamayacaklarını Kayseri'deki Sultan II. Gıyaseddin Mesud'a bildirerek, Geyhatu Han'dan yardım dilemesini istediler.³²

²⁷ Turan, *age.*, s. 587.

²⁸ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin oğlu Mutasavvıf-Şair Sultan Veled, Samağar Noyan için '*beğimiz bizi unutma*' diye bahsettiği nakaratlı uzunca, övgü dolu sözlerle yazılmış farsça bir gazeli vardır. M. Fuad Köprülü Zâde, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1934, s. 171 içinde; Sümer, *agm.*, s. 60-61.

²⁹ "*Mâliyeci Yavlak Aslan oğlu Hâce Nâsireddin'in, tabii bizim Nasreddin Hoca ile hiçbir münasebeti olmadığı gibi, Kastamonu hâkimi Çoban oğullarından Alp Yürük oğlu Yavlak Arslan ile de bir ilgisi yoktur.*" Anonim Selçuknâme, s. 77-83 içinde; Sümer, *agm.*, s. 62.

³⁰ Rivayetlere göre; Geyhatu Noyan Konya bölgesinden, Denizli bölgesine kadar yaşayan tüm Türkmenleri, öyle bir katletmiş ki bu yörelerde aylarca bir tane kuş bile uçmamış. Turan, *age.*, s. 604-605.

³¹ Sevim-Merçil, *age.*, s. 601; Sümer, *agm.*, s. 60-62.

³² Sümer, *agm.*, s. 62.

Bu sebeple Geyhatu Han'da oldukça yaşlanan Celayır Şiktur'a vekâleten tahtını bırakarak kalabalık bir orduyla Anadolu topraklarına tekrar geri geldi. Lakin Geyhatu'nun niyeti İlhanlı tahtına oturmaktı. Geyhatu, kendisine muhalif olan Tuğaçar Noyan, Toğan Noyan, Koncukbal Noyan, Tükel Noyan gibi birçok Noyan'ın ve Baydu Noyan'ın han olarak tahta geçmesini desteklemesine rağmen Argun Han'ın halefi seçilerek 1291 yılının temmuz ayında İlhanlı tahtına oturmuştu.³³

1. 2. Geyhatu Han'ın Hükümdarlık Döneminde Anadolu'ya Gelişi

Geyhatu Han Anadolu'ya getirdiği ordusundan bir kısmını Akşehir yönünde bulunan Menteşe şehrine gönderdi ve bizzat kendisi de Karamanoğulları'na karşı taarruza geçti. Karamanoğullarının bulunduğu bölge büyük bir yağmaya maruz kaldı. Esir alınan Karamanoğullarından ve Eşrefoğullarından 7.000 Türkmen ise Konya şehrine gönderildi. Buradan Muğla bölgesine kadar olan yolda vahşet verici bir şekilde Türkmen kıyımları gerçekleştiren Geyhatu Han her yeri yağmaladı. Ayrıca Geyhatu Han, Kastamonu'da bulunan Çobanoğlu aşiretinden Yavlak Arslan'la beraber harekete geçen ve uç bölgesindeki Türkmenleri de etrafına toplayan II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Kılıç Arslan'a karşı Sultan II. Mesud ve Mücirrettin Emir Şah'la beraber Göktay Noyan ve Giray Noyan komutasında bir ordu göndererek, oradaki Türkmenleri de bertaraf ettirdi. Bu uç bölgesine yapılan hareketle Çobanoğullarından Yavlak Arslan da öldürüldü (1291). Diğer taraftan Geyhatu Han, Anadolu'ya yapmış olduğu bu yağmalamalar sonucunda eline geçirdiği bolca ganimetle birlikte İran'daki tahtına geri döndü.³⁴

Geyhatu Han'ın yine İran'a geri döndüğünü gören Karamanoğulları ve Eşrefoğulları ağır darbeler almış olmalarına rağmen yine harekete geçerek Gâvele Kalesini ve Kırkpınar Kalesini ele geçirdiler (1294). Ayrıca yine bu zamanlarda Geyhatu Han'ın Anadolu'yu bıraktığı Hitaylı Taştimur Noyan ise halka zalimce davranıp, mallarını yağmalıyordu.³⁵ Diğer taraftan İran'a tahtına dönen Geyhatu Han, eğlenceye ve sefaya çok düşkün olduğundan çok para harcıyor ve etrafındakilere, devlet erkânı ve Noyanlarının kendisini uyarmasına rağmen, İlhanlı Devlet'inin hazinesini cömertçe dağıtıyordu. Bu nedenle birkaç yıl içerisinde devletin tüm hazinesini boşalttı. Sonuçta ortaya çıkan bu sıkıntıyı giderebilmek için de, Geyhatu Han daha önce Çin'de de uygulanan kâğıt para reformunu yaptı. Ancak bu tedbirle de başarılı olmayınca Hülegü Han'ın torunu olan Baydu Noyan Geyhatu Han'a karşı isyan hareketi başlattı. Geyhatu Han ise, Anadolu'da Türkmenlere uyguladığı zalimce vahşiliği Baydu Noyan'a ve Baydu Noyan taraftarlarına gösteremedi ve Anadolu'ya kaçmasına rağmen yakalanıp idam edildi.³⁶

2. Mahmut Gâzân Han Döneminde Anadolu'daki (Tuğaçar, Baltu ve Sülemiş) Noyanların İsyancıları

2.1. Tuğaçar Noyan'ın İsyancı

1295 yılının nisan ayında dört yıl hüküm süren Geyhatu Han'ı idam ettiren Baydu, Geyhatu Han'ın tüm Noyanlarını katlettirip Hemedan şehri yakınlarında İlhanlı tahtına oturur. Geyhatu Han'ın hükümdarlığı sırasında Cengiz Yasaları'nı değiştirdiğini içeren bir ferman yayınlarak kendisinin onun yerine tahta çıktığını bildirir. Daha sonra önemli yerlere yeni

³³ Sevim-Merçil, *age.*, s. 601; Sümer, *agm.*, s. 62.

³⁴ Reşîdud-din, *Bakû*, s. 302-307; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 189-196 içinde; Sümer, *agm.*, s. 62-63; Sevim-Merçil, *age.*, s. 601; Halil İnalçık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, Cilt: 71, Sayı: 261, (Temmuz 2007), Ankara 2007, s. 508.

³⁵ Sümer, *agm.*, s. 63; Sevim-Merçil, *age.*, s. 601.

³⁶ Osman Gazi Özgüdenli, *Ortaçağ'da Türkler, Moğollar, İranlılar (Kaynaklar ve Araştırmalar)*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2020, s. 270; Sevim-Merçil, *age.*, s. 602; Sümer, *agm.*, s. 64.

atamalar yapar. Lakin tam bu sırada Argun Han'ın oğlu Mahmut Gâzân Han'ın kendisine karşı müdahalesine maruz kalır³⁷ ve Baydu Han 5 Ekim 1295 tarihinde idam edilir.³⁸

Mahmut Gâzân Han, babası Argun Han'ın ölümünden sonra Baydu'yu tahta geçmesi için destekleyen Noyanlardan biri olan Tuğaçar'ı³⁹ Anadolu Emiri olarak Moğol birliklerinin başına görevlendirir. Ancak bu görevlendirmeye Tuğaçar'ı Anadolu'da sessiz sedasız öldürmeyi planlamıştır.⁴⁰ Buna rağmen daha öncesinde de Anadolu'da görev yapan Tuğaçar, birlikleriyle birlikte Karabağ'dan yola çıkıp Azerbaycan ve İran üzerinden Horosan'a gelir. Buradan da çok sayıda kendisine yandaş toplayarak Tokat'a geçer. Tuğaçar kalıcı olarak yerleştiği Tokat'ta ve komşu şehirlerinde yaşayan insanların özgürlüklerini engelleyerek mallarına el koymuş ve bu malları adamları arasında paylaştırmıştır.⁴¹

Tuğaçar'ın samimiyetine güvenmeyen Mahmut Gâzân Han onun dalavere zekâya sahip olduğundan da çok emindi. Bu yüzden öncesinde 'Harmancı' isimli emirini öldürtmek için Anadolu'ya gönderdiği gibi, kumandanlarından Baltu Noyan ve Sülemiş Noyan'ı da Tuğaçar Noyan'ı öldürmeleri için yine Anadolu'ya gönderdi.⁴² Ayrıca Mahmut Gâzân Han bununla da kalmayıp; Tuğaçar Noyan'ın öldürtülmesi emrinden şüphelenmemesi adına, kendisine bir mektup yazarak ona ulaştırdı.

Bu arada Baltu Noyan ve Sülemiş Noyan birlikleriyle birlikte Anadolu'ya gelirler. Diğer taraftan Beylerbeyi İzzeddin Bey, Mahmut Gâzân Han'ın Tuğaçar Noyan hakkında vermiş olduğu hükümden, habersiz olduğundan dolayı ve Baltu Noyan'dan Tuğaçar Noyan'ı daha akıllı ve güçlü gördüğünden dolayı onun yanında yer alır. Vezir Mühezzibüddin Ali'nin torunu Mehmet ise babası Pervâne Muineddin Süleyman'ın durumundan ötürü, Anadolu'daki Moğollar'ın kavgasından kaçarak Sinop'a gider. Tuğaçar Noyan ise Sivas'a kaçır ancak Kaz Ova'sında yakalanarak Mahmut Gâzân Han'ın buyruğu üzerine öldürülür.⁴³ Ancak bu öldürülme emrini veren İlhanlı Hükümdarı Mahmut Gâzân Han, pek samimi olduğuna güvenilmese de Tuğaçar Noyan'ın öldürülmesinden büyük üzüntü duyduğunu dile getirmek ve bunu "*Mesâlih-i mülk-i devlet*" için gerçekleştirildiğini ifade etmek için bu konuyla ilgili de mühim bir hikâye anlatmıştır.⁴⁴

Böylece Mahmut Gâzân Han Tuğaçar Noyan'ı Anadolu'ya gönderirken planlamış olduğu gibi öldürtmüş ve Tuğaçar Noyan isyanını da bastırmıştı. Ancak bu dönemlerde İlhanlılar'ın taht kavgaları yüzünden otoriteleri zayıflamaktaydı. Mahmut Gâzân Han'ın Baydu ile olan iktidar kavgasındaki Baydu taraftarları olan Uyrat⁴⁵ kabileleri Mahmut Gâzân Han'ın onları öldüreceklerinden korktukları için Memlûkler'e sığınmışlardı.⁴⁶ 1296 yılında gerçekleşen söz konusu bu sığınmada önemli Noyanlardan, babası Çakır Noyan olan Tarakay ve Güvey.⁴⁷ Güregen'de beraberinde ise Göktay Bahadır'ın olmasına rağmen Memlûklere iltica etmişlerdi.

³⁷ Özgüdenli, *age.*, s. 237.

³⁸ Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür (İlhanlılar Devri 1220-1350)*, Çev. Cemal Köprülü, TTKY, Ankara 1987, s. 103; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İntitâtında İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 181.

³⁹ Sümer, *agm.*, s. 62.

⁴⁰ Sümer, *agm.*, s. 65.

⁴¹ Kerimüddin Mahmud Aksarayı, *Müsameret Ül-Ahbar*, Çev. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, s. 152.

⁴² Sümer, *agm.*, s. 65.

⁴³ Aksarayı, *age.*, s. 154-156.

⁴⁴ Sümer, *agm.*, s. 65.

⁴⁵ Uyrat: Moğol kabileleri için kullanılan bu terim, batı Moğollarla aynı kökten olan Kalmuklar için de kullanılmıştır. Muallâ Uydu Yücel, "Kalmuklar", *DİA*, c. 24, 2001, s. 267-268.

⁴⁶ Yiğit, *age.*, s. 67.

⁴⁷ İlk önce Hülegü'nün kızı daha sonra da Mengü Timur'un kızıyla evlenerek hanedana iki kere güvey olmuştur. Sümer, *agm.*, s. 65.

Dahası Uyratlar, Mahmut Gâzân Han'ın Baydu ile mücadelesi sırasında İlhanlılar'a tabi olan Türkmenler'in çokça mallarını ve davarlarını yağmaladıkları gibi birçok Türkmen'i de katletmişlerdi. Bunun üzerine Mahmut Gâzân Han şikâyetleri duyarak Türkmenler'in mallarının ve davarlarının geri verilmesinin sağlanması için adamlarını göndermişti. Fakat Uyratlar, Türkmenler'in mallarını ve davarlarını teslim etmedikleri gibi, şikâyetçi olan Türkmenleri de öldürdüler.⁴⁸ Ayrıca bu durum, Anadolu'daki Moğolların otoritelerini de büyük ölçüde sarstı. İlhanlılar yalnızca Orta Anadolu'daki doğu bölgesini hâkimiyetleri altında tutuyorlardı. Bu yüzden de Sultan Mesud da kendisini burada güvende hissettiğinden Kayseri'de duruyordu. Diğer taraftan Konya'nın yönetimi ise Ahîler'in eline geçmiş, dahası (1297) yılında Gazi Ahmed Şah buraya Mahmut Gâzân Han tarafından gönderilen Şahne'yi, halka zulüm ettiği için şehirden de kovdu.⁴⁹

2.2. Baltu Noyan'ın İsyanı

Tuğaçar Noyan'ın öldürtülmesinde etkili olan Baltu Noyan Anadolu'da ilk defa bir Moğol hükümdarına yani Mahmut Gâzân Han'a karşı isyan edip ayaklanacaktı. Bu isyanı başlatacak olan Baltu Noyan, Celayirler'in Tukra'ut boyundan gelen Tayci Noyan'ın⁵⁰ oğluydu.⁵¹ Baltu Tuğaçar'ı öldürdükten sonra Anadolu'ya yerleşmiş, zamanının büyük bir bölümünü burada geçirmişti. Aynı zamanda Baltu burada birliğini ve askerlerini oldukça güçlendirmişti. Böylece artık Mahmut Gâzân Han'a karşı bir isyan başlatabileceğini düşünmekteydi. Bu yüzden Baltu Noyan, birçok defa elçiler aracılığıyla Tebriz'e yanına çağırılan hükümdar Mahmut Gâzân Han'a karşı bahaneler bularak Tebriz'e gitmemiş, hatta dönemin Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud'un da Mahmut Gâzân Han'ın sarayına gitmesine engel olmuştu.⁵² Bu Baltu'nun ayaklanma düşüncesinde en büyük payı Kongurtay'ın oğlu olan Ayıldar'ın teşviki oldu. Mahmut Gâzân Han Baltu'nun isyanını haber alır almaz Beylerbeyi Kutluğ Şah'ın emrine üç tûmenden oluşan büyük bir ordu vererek Anadolu topraklarına gönderdi. Beylerbeyi Kutluğ Şah'ın birliğinde Tatarlar'dan Abuşka ve Burultay Oğul isimli komutanlar yer alıyordu. Ayrıca, Kutluğ Şah Anadolu'ya gelir gelmez, Sülemiş Noyan ve Samağar Noyan'ın oğlu Arab kendisine dâhil oldular. Baltu'yu birliğiyle birlikte Kırşehir'in kuzeyinde bulunan Malya Ovası'nda⁵³ yaptıkları savaşla bozguna uğrattılar ve Baltu, asiler yatağı diye de adlandırılan uç bölgeye doğru kaçtı.⁵⁴ Kutluğ Şah ise Baltu'nun peşinden yakalaması için Sülemiş Noyan'ı görevlendirerek kendisi Arrân'a⁵⁵ geri gitti.

Ancak Baltu büyük bir ümit içerisinde olduğu halde batıda bulunan Türklerden destek göremediği gibi, Sülemiş Noyan'ın da sıkıştırmasıyla, Eşrefoğulları Beyliği'ne oradan da Karamanoğulları toprakları üzerinden Ermeni Krallığına gitmeyi planlıyordu. Çünkü Baltu, daha önceden yapmış olduğu dostluk antlaşmasına göre, Karaman toprakları üzerinden, adamlarıyla birlikte sorunsuz bir şekilde oradan geçebileceğini düşünüyordu. Fakat Baltu'nun ümitleri suya düştü. Şöyle ki, Karamanlılar onunla birlikte olan topluluğundan bazı erkekleri ve kadınları esir aldılar. Baltu'nun Ermeni Krallığına giden bu yolu izleme sebebi aslında Uyratlar gibi Memlûklere sığınabilmesiyle alakalıydı. Lâkin Ermeniler buna müsaade etmediler

⁴⁸ Sümer, agm., s. 65-66.

⁴⁹ Sümer, agm., s. 65-66.

⁵⁰ Keykâvus ile iktidar mücadelesi eden Kılıç Arslan'ın Moğol usulüne göre öldürülmesinde Tümen başı komutanlarından biridir. Yunûni, *Zeyl Mir'atu'z-zaman*, II, Haydarâbâd 1955, s. 404. içinde; Sümer, agm., s. 38.

⁵¹ Sümer, agm., s. 66.

⁵² Aksarayî, *age.*, s. 158.

⁵³ Anadolu Selçuklu Devleti, İlhanlılara "il olma"sından sonra Gıyaseddin Keyhüsrev, isyankâr Baba İshak ile Malya Ovasında savaşmıştır. Güneş Şahin, "Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar I", Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir 1938, s. 217.

⁵⁴ Sümer, agm., s. 66.

⁵⁵ Arrân: Orta çağ döneminde Kafkasya'nın doğusundaki bir bölgeye verilen ad. Abdülkerim Özeydin, "Arrân", *DİA*, c. 3, İstanbul 1991, s. 394-395.

ve Baltu'yu, oğlunu ve tüm yanındaki akrabalarını da tutsak alarak Mahmut Gâzân Han'a gönderdiler. Mahmut Gâzân Han'da, 14 Ekim 1297 yılında, Baltu'yu ve oğlunu insanların gözü önünde Tebriz meydanında idam ettirdi.⁵⁶

Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud da Baltu'nun idamı öncesinde Kutlug Şah'a gidip, Mahmut Gâzân Han'ın huzuruna çıkararak affedilmek istedi. Ancak Baltu Noyan'ın kendisini daha önceden Mahmut Gâzân Han'ın huzuruna gelmesini engellemesinden dolayı; şimdi huzura gelerek af dilemesi kabul görmedi ve böylece II. Gıyaseddin Mesud hükümdarlıktan alınarak Hemedan'da sefil bir hayat yaşaması için sürgüne gönderildi.⁵⁷ Bununla birlikte iki yıl boyunca boş bırakılan Anadolu Selçuklu Devleti'nin tahtı süresi boyunca İlhanlılar pervanelik görevine Muineddin Muhammed Bey'i, vezirlik makamına Cemaleddin Muhamed'i, nâib-i saltanat görevine Kemaleddin Tiflisi'yi ve divan-ı istifa (müstevfi).⁵⁸ makamına ise Şerefeddin Osman'ı getirerek, Anadolu'daki tüm toprakların hâkimiyetini kendilerine tabi ettiler.⁵⁹ Bu atamaların yanında Anadolu Moğol ordusunun başına da Bayancar, Sülemiş, Kürtemür ve Boçkur tayin edildi. Ancak bu kişiler Anadolu halkından acımasız bir biçimde vergi toplamakla kalmayıp, onların tüm mal varlıklarına el koyuyorlardı. Dahası bununla da kalmayıp bir sonraki yıllara ait olan vergi paralarını bile tahsil etmeye başlamışlardı. Bu duruma katlanamayan halktan bazılarını ya öldürüyorlardı ya da göç etmeye zorluyorlardı. Bu acımasızca muamelelerden ötürü devamlı hükümdar Mahmut Gâzân Han'a şikâyetler bildirilmekteydi.⁶⁰

Mahmut Gâzân Han ise bu durumu düzeltmek adına, Sultan Gıyaseddin II. Mesud'dan sonra boş kalan tahta yine II. Mesud'un yeğeni Feramurz oğlu Alâeddin III. Keykubad'ı geçirdi. Vezirlik makamına ise Şemseddün Ahmed Lâkûşî'yi, vergi icralarının tahsiline de Bokucur'u getirdi. Diğer taraftan Anadolu'daki Moğol ordusunun başına ise Bayancar Noyan'ı atadı.⁶¹

2.3. Sülemiş Noyan'ın İsyanı

Sülemiş *Uyrat* soyundan gelen Tengiz Güregen'in oğlu olarak dünyaya gelmişti.⁶² İlhanlı hükümdarı Mahmut Gâzân Han'a karşı 1297 yılında, kuvvet komutanlarından Tayci (Tayşi) oğlu Baltu'nun Mahmut Gâzân Han'a karşı başlattığı isyanı Anadolu'da bastırmasından ötürü ödüllendirilerek üstün bir makama getirildi.⁶³ Bu sırada Şam Nâibi Emir Kapçak El Mansûrî ve adamlarının kaçarak İlhanlılara sığındıktan sonra, Bilâd-ı Şam'a doğru geldiğini öğrenen Mahmut Gâzân Han Komutan Sülemiş'i 25.000 kişilik süvari ordusuyla birlikte Bilâd-ı Şam'ı fethetmesi için görevlendirdi. Bu görevlendirmeye Mahmut Gâzân Han'ın yaptığı plan şöyleydi; Sülemiş Noyan Bilâd-ı Şam'ın Sis tarafı üzerinden gelecek, hükümdar Mahmut Gâzân Han ise Diyarbekir üzerinden gelerek Fırat kıyısı boyunca karargâh oluşturacaklardı. Buradan da Bîre, Rahbe'ye ve Kal'atü'r-Rûm'u işgal edip, oradan da Halep önlerinde birleşeceklerdi. Şayet Mısır'ın ve Bilâd-ı Şam'ın askerleriyle karşılaşacak olurlarsa

⁵⁶ Reşîdu'd-dîn Fazlullâh Hemedânî, *Târih-i mubârek-i Gâzânî*, neşr. Kari Jahn, *Geschichte Gâzân-Hân's aus dem Ta'rih-i Mubârek-i Gâzânî des Rêsid al-Dîn Fadlallâh b. 'Îmâd al-Daula Abû'l-Hair*, London 1940, s. 311-312, 318, 324, 328; Aksarayî, *age.*, s. 196-206 içinde; Sümer, *agm.*, s. 66-67.

⁵⁷ Aksarayî, *age.*, s. 165-167; Turan, *age.*, s. 618.

⁵⁸ Müstevfi: Günümüzde maliye bakanı ve bu bakanlığa bağlı olan seçkin memurlara eskiden islâm devletlerinde müstevfi denirdi. Abbas Sabbâğ, Nebi Bozkurt, "Müstevfi", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 147-148.

⁵⁹ Aksarayî, *age.*, s. 168; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, 2. Baskı, Altınordu Yayınları, 2020, s. 150.

⁶⁰ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 602.

⁶¹ Aksarayî, *age.*, s.189-190; Sümer, *agm.*, s. 67.

⁶² Ahmed Benaketi, *Tarih-i Benaketi: Ravzatu uli'l-elbab fi marifeti'l-tevarih ve'l-ensab*, tashih Cafer Şiar, Tehran 1348, s. 477.

⁶³ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Tetevi, *Tarih-i Elfî (Tarih-i Hezar Sale-yi İslâm)*, C. VI, tashih Gulamreza Tebatabayi Mecd, Tehran: 1382, s. 5757.

savaşacaklar, olmazlarsa Bilâd-ı Şam'ı teslim alacaklardı.⁶⁴ Ancak hükümdar Mahmut Gâzân Han'ın yanından ayrıldıktan sonra Sülemiş hak ettiğinin kendisine verilmediğini düşünerek 1298 yılında hükümdara başkaldırdı.⁶⁵ Çünkü hükümdar Mahmut Gâzân Han Anadolu topraklarına vali olarak Bayancar Noyan'ı atamıştı. Bu nedenle hayal kırıklığına uğrayan Sülemiş aslında İlhanlılar'a Baltu'nun başlattığı isyanı bastırmakla büyük bir başarı göstermişti. Ayrıca Moğol halkına Anadolu topraklarını kazandıran Baycu Noyan'ın da torunuydu. Bundan ötürü hak ettiğini düşündüğü valilik makamının olmamasından dolayı bağımsızlık fikrine kapılıp başkaldırdı.⁶⁶ Sülemiş ilk iş olarak kendisinin yerine atanan İlhanlıların Anadolu toprakları valisi Bayancar Noyan'ı ve kuvvet komutanlarından Bokucur Noyanları Akça Derbent'te bozguna uğratarak, öldürdü.⁶⁷ Daha sonra Sülemiş kalkıştığı bu başkaldırıyla Baltu gibi kendisinin de kaybetmek istememesinden dolayı müttefik aramaya başladı. Karamanoğullarından Güneri Bey ve kardeşi Mahmut Bey'e İlhanlı hükümdarı Mahmut Gâzân Han'a karşı isyan başlattığını, bu bağımsızlık mücadelesinde kendisiyle ittifak kurmalarını ve destek vermelerini ifade eden bir mektup gönderdi. Bu mektuba karşılık el-Ömerî'nin kayıtlarına göre 10.000 atlı süvari ile kendisine destek verileceği haberi verildi.⁶⁸ Ayrıca yine el-Ömerî, Karamanoğulları vasıtasıyla Sülemiş'in Memlûk Sultan'ından Mahmut Gâzân Han'a karşı başlattığı isyana destek verme isteğini yazmaktadır. Aynı şekilde Osmanlı kaynaklarında da Memlûk Devleti'nin Sülemiş'e destek verdiği şöyle geçmektedir; Sülemiş Memlûklü askerlerinden 50.000 kişilik bir ordu talep etmişse de Memlûklüler ancak Suriye'den 20.000 kişiden oluşan bir orduyu başında emirleriyle birlikte göndermiştir.⁶⁹ Böylece Memlûklerin desteğini de alan Sülemiş 60.000'den fazla süvari asker toplayarak, Anadolu'da bir hükümdar edasıyla dolaşmaktaydı.⁷⁰ Bu sırada Mahmut Gâzân Han, Sîb Nehri⁷¹ çevresinde bulunan halkın ve Arapların denizden gemilerle gelen tüccarları yağmaladıklarına dair şikâyet nedeniyle Bağdat'a gelmiş, Dakuka⁷² şehrinde karargâh kurmuştu. Ancak Sülemiş'in yaptıkları hakkında bilgileri duyunca, daha önceden planladığı Şam'ı fethetmekten şimdilik vazgeçerek 35.000 süvariden oluşan ordusunu üçe böldü. 15.000 askeri Emir Sutay'a, 10.000 askeri Hindu Çagan'a ve 10.000 askeri de Bulay'ın emrine verdi ve kendisi de Tebriz'e geçti.⁷³ Ancak Osmanlı kaynaklarında bu durum şöyle ifade edilmektedir; Gazân Han bu Sülemiş'in isyanında da yine başına Kutluğ Şah'ı getirerek bastırmasını istemiş ve ayrıca Çoban ile Sutay da bu savaşta yer almışlardı.⁷⁴ Fakat Osmanlı kaynaklarının bu ifadesinin pek bir doğruluk payının olmadığı da dillendirilmiştir.⁷⁵

⁶⁴ İbni Tagriberdi, *En-Nücumu'z-Zâhire*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 97.

⁶⁵ Sümer, agm., s. 67-68, 100; Barthold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 1987, s. 110.

⁶⁶ Reşidüddin Fazlullah el-Hamedanî, *Câmi'üt-Tevârih Tarihu Mahmut Gâzân Han*, Arapça çev: Fuad Abdu'l-Mu'ti es-Sayyâd, Kahire 2000, s. 156; İbn Haldun, A., *Kitâbu'l-İber ve Divanu'l Mubtedâ ve'l Haber*, c. V, Beyrut 1992, s. 489.

⁶⁷ Aksarayî, age., s. 194; Reşideddin Fazlullah, *Câmi'üt-Tevârih*, (Moğul Tarihi, III. Kısım), İngilizce çev: W.M. Thackston, yay. haz. Şinasi Tekin- Gönül Alpay Tekin, Cambridge-Boston 1999, s. 643; Reşidüddin, *Câmi'üt-Tevârih Tarihu Mahmut Gâzân Han*, s. 156.

⁶⁸ El-Ömerî, *Mesâlikü'l-ıbsâr*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2014, s. 149.

⁶⁹ Reşideddin, *Câmi'üt-Tevârih*, (Moğul Tarihi, III. Kısım), s. 643; Reşidüddin, *Câmi'üt-Tevârih Tarihu Mahmut Gâzân Han*, s. 156.

⁷⁰ Çünkü kendisini, Mahmut Gâzân Han'ın Cengiz Han'a yakın olduğundan daha çok yakın olduğunu görüyor ve bu yüzden hükümdarlığa Mahmut Gâzân Han'dan daha fazla layık olduğunu düşünüyordu. İbni Tagriberdi, *age.*, s. 97.

⁷¹ Sîb Nehri: Vasıt taraflarında Basra'da bulunan nehir. İbni Tagriberdi, *age.*, s. 98.

⁷² Dakuka: Bağdat ile Erbil arasında bulunan bu şehir Yakut'ta ya da Dakukae şehrinde kaynaklarda geçmektedir. İbni Tagriberdi, *age.*, s. 98.

⁷³ İbni Tagriberdi, *age.*, s. 97-98.

⁷⁴ Sümer, agm., s. 70; Fazlullâh Reşidüddin, *Câmi'u't-Tevârih*, III, neşr. A. Alizade, Bakü 1957, s. 328, 329, 331, 332.

⁷⁵ Sümer, agm., s. 68.

Diğer taraftan Sülemiş kendisine bu isyanda katılmayı reddeden Sivas'ı kuşatmıştı. Bu kuşatma sırasında Mahmut Gâzân Han'ın görevlendirdiği İlhanlı askerleri Sivas'a geldiler. Sivas halkını hâkimiyeti altına almaya çalışan Sülemiş derhal İlhanlı askerleriyle savaşılmaya yöneldi. Lakin savaş sırasında Sülemiş'in askerleri kendisine ihanet ederek İlhanlı komutanı Bulay'ın ordusuna katıldı. Bu durumu gören Türkmenler ise Sülemiş'i 500'den daha az bir süvari ile yalnız bırakarak etraftaki dağlara doğru çekildiler. Mağlup olacağını anlayan Sülemiş Sivas'tan Sis'e, oradan da Recep ayının sonlarında Behisni'ye doğru kaçtı.⁷⁶ Oradan da Dımaşk'a gidip Memlûkler'e sığınan Sülemiş Noyan, Memlûk Sultanı Hüsâmüddîn Lâçin'e Anadolu topraklarında mahsur kalan ailesini kurtarabilmek için yalvararak yardım istedi. Memlûk Sultanı da bir grup asker ile Halep Emiri Seyfettin Begtimur'u Sülemiş'e yardım etmesi için görevlendirerek Anadolu'ya gönderdi. 12 Haziran 1299 yılında Anadolu'ya giren Sülemiş Noyan, 40.000 kişilik bir ordu ile Çukurova'ya geldiği dedikodularını duyurdu. Bu dedikodular üzerine Anadolu'daki birkaç emir ve bey ona katıldı. Ancak Aksaray'a varınca bazı emirler ve beyler bu ortak hareketten geri çekildiler. Daha sonra Ankara istikametine giden Sülemiş Noyan ani bir baskınla esir düşerek, Tebriz'e götürülüp idam edildi.⁷⁷

3. Osman Gazi Beyliği'nin Kuruluş Dönemi

3.1. Osman Gazi'nin Batı Anadolu'da Gazâ Hareketleri

İslâm coğrafyası, bir taraftan İlhanlıların İran'a yerleşip Anadolu'da Selçuklu Sultanını mağlup ederek (1243)⁷⁸ burada hâkimiyet kurmalarıyla; diğer taraftan Papa'nın 1291 yılında, İslâm devletlerine karşı Doğu Akdeniz bölgesinde abluka uygulamayı ilan etmesiyle en kötü günlerini yaşıyordu. Dahası bu Hıristiyan ülkelerine ait donanmaların, Anadolu'daki tüm kıyıları gezmeleri ve 1293 yılına gelindiğinde ise Venedik donanmasına ait 20 savaş gemisinin Alanya'yı ele geçirmesiyle bu bölge daha kötü günlere sürüklendi.⁷⁹ Böylece Anadolu coğrafyası, bu Haçlı Seferleri yüzünden kendisini hayat memmat mücadelesi içerisinde buldu. İşte tam da böyle bir zamanda, Anadolu coğrafyasında gazâ⁸⁰, kutsal savaş arzusu doğuverdi. Anadolu'nun batısındaki uç Türkmenleri, İlhanlılara ve Bizanslılara karşı bu gazâ hareketinin en ön saflarında, büyük bir ölüm kalım mücadelesi içerisinde girdiler.⁸¹ Nihayet bu uç bölgelerindeki Türkmenler, artık İlhanlılar'a karşı direniş göstererek isyan etmeye başladılar. Uçlardaki bu isyan hareketlerinin ilki, Sultan II. Keykâvus'un İlhanlılar'a karşı korunmasıyla öne çıktı. Ayrıca Mısır Sultanlarının Türkmenler ile iş birliği yapması, Anadolu'daki Müslümanların Moğol işgalinden kurtulmaya çalıştıklarını da gösterdi.⁸² Sultan Baybars da 1277 yılında Anadolu'ya düzenlediği seferde askerlerine bütün ihtiyaçlarını para ile karşılamalarını emretmişti. Bu gerekçeyle Kayseri halkına “*Ben memleketi yağmaya değil sahibini-Selçuklu Sultanı'nı Moğollar'ın esaretinden kurtarmaya geldim*” demişti. Daha sonra

⁷⁶ Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr, *Zübdet el-Fikre fi Tarih el-Hicre*, yay. D. Richards, Berlin 1998, s. 319; el-Kalkaşandî, *A. Subh el-A'sâ fi Sınâat el-İnşâ*, 14 cilt, yay. Muhammed Abdurrahul İbrahim, Kahire 1913-1920, s. 362-363; İbni Tagriberdi, *age.*, s. 98.

⁷⁷ Ömer Tokuş, “Moğol Hâkimiyetinde Anadolu Ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 117, Sayı: 230, s. 198.

⁷⁸ “80 bin kişilik Selçuklu ordusu, sultanın yeteneksizliği ve taktik yanlışlıkları yüzünden yenilgiye uğradı. Moğollar, Selçuklu ordugâhından çok ganimet ele geçirdiler.” Detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Tekinoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul 2018, s. 261-263.

⁷⁹ Halil İnalçık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 11.

⁸⁰ Gazâ: Modern tarihin yazarlığında büyük önem taşıyan Paul Wittek'in yayınladığı gazâ ile ilgili tezinde Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri başarılarını cihat hareketiyle özdeşleştirerek “kutsal savaş” diye tercüme ettiği gazâ hareketidir. Cemal Kafadar, “Gazâ”, *DİA*, Cilt: 13, İstanbul 1996, s. 427-429.

⁸¹ İnalçık, Renda, *age.*, s. 34.

⁸² İnalçık, agm., s. 498

burada Selçuklu tahtına oturan Sultan kendi topraklarına fetihnameler gönderip müjdeli haberlerini vermişti.⁸³

Anadolu da ise Türkmen aşiretleri, İlhanlılar'ın yönetimindeki merkezi kontrol sistemine ve maliye sistemine karşı çıkarak, İlhanlılar'ın Konya'da tahta çıkardıkları kukla sultanlarına da karşı duruyorlardı. İlhanlılar'ın Sultan Gıyaseddin II. Mesud'u (1284-1296) 1284 yılında tahta çıkartmaları ve onun sultanlık hasımını destekleyen uç bölgedeki Germiyanlı Türklerine karşı, harekete geçmelerine sebep oldu.⁸⁴ Bu dönemde İlhanlı ve Selçuklu birlikleriyle mücadele eden Hüsâmüddîn bin Alişir, Germiyanlı aşiretinin beyi idi. Söz konusu bu mücadele 1289 yılına kadar devam etti.⁸⁵ Diğer taraftan Türkmenler batıdaki topraklara, yani Bizans'a doğru gözlerini diktiler.⁸⁶

Ayrıca uçtaki öteki beyler gibi Osman Bey de bölgedeki tekvurlara ve Bizanslılara karşı gazâ hareketlerini başlatması, Anadolu'daki Moğollara karşı artan isyan hareketleri ile büyük bir ilişkisi olduğunu açıkça göstermektedir.⁸⁷ Bu durum bazı kaynaklarda da şöyle nakledilmiştir; Osman Bey, Anadolu topraklarında kendi soyundan olan Türkmen beyleriyle hiç mücadele etmeyip, Bizans topraklarına doğru yürümekteydi. Osman Bey'in buradaki amacı diğer Türkmen beyleri ile çok iyi ilişkiler kurup, Bizans'tan aldığı toprakları kendi beyliğine katmaktı.⁸⁸

3. 2. Osman Gazi'nin Kulaca Hisar'a Baskını

Osman Gazi 1285 yıllarında, Söğüt'ten Domaniç'e göç ederken, sürülerinin İnegöl Ovası'ndaki tarım topraklarını çığnemesinden ötürü, İnegöl tekvuru tarafından engellenmişti. İnegöl tekvurunun bu hareketi düşmanlıkların başlamasına sebep olmuş, bu düşmanlıklar devamlı bir çatışma halini doğurmuştu. Osman Gazi bu durumu bölgenin en güçlü tekvuru olan Bilecik tekvuruna bildirerek şikâyet etti. Osman Gazi'den sürekli hediyeler alan Bilecik tekvuru, Osman Gazi ile devamlı dostluk içerisindeydi. Ermeni-Beli "tükendüğü yer" mevkiinde, İnegöl tekvuruyla çarpışan Osman Gazi, yeğeni Bay-Hoca'yı da burada şehit verdi.⁸⁹ Öyle ki bu Ermeni-Beli çatışmasından sonra Osman Gazi'nin bölgedeki tekvurlara karşı büyük bir gazâ hareketi başlattığı Osmanlı kaynaklarında da geçmektedir. Bu kaynaklarda Osman Gazi'ye en yakın olanların 'Alpler ve Ahiler' olduğu da belirtilmektedir. Ayrıca Osman Gazi'nin, bir Ahi şeyhi olan Şeyh Edebâli tarafından, 'Ahi Âdeti'ne göre; gazâ kılıcını kendisinin beline bağlaması, Bizans'a karşı gazâ akınlarının başlamasına vesile olduğu da geçmektedir. Diğer taraftan kahraman Alplerin, Orta Asya Türklerinin gelenek ve göreneklerine tam anlamıyla bağlı olduğu anlatılmaktadır. Yine Alplerin yürekli, kuvvetli, gayretli, iyi kılıç kullanabilen ve iyi at sürebilen uygun yoldaşlar olması gerektiği de ifade edilmektedir.⁹⁰

Gazâ kılıcını kuşanan Osman Gazi, 1285 yılında bir gece yarısı İnegöl Rumlarına baskın yaparak, İnegöl yakınlarındaki Kulaca Hisarı yakıp yağmalamıştı. (Günümüzde İnegöl

⁸³ Aksarayî, *age.*, s. 88; Ebu'l Farac, *age.*, s. 599; Turan, *age.*, s. 565.

⁸⁴ İncalcık, Renda, *age.*, s. 32.

⁸⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 40.

⁸⁶ İncalcık, Renda, *age.*, s. 32.

⁸⁷ İncalcık, *agm.*, s. 498.

⁸⁸ İlber Ortaylı, *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 284.

⁸⁹ İncalcık, *agm.*, s. 499.

⁹⁰ İncalcık, Renda, *age.*, s. 42.

yakınlarında bulunan Kulaca köyünde, bir takım hisar kalıntıları bulunmakla birlikte Orhan Gazi de burada küçük bir camii yaptırmıştır.)⁹¹

3.3. Osman Gazi'nin Karacahisar Fethi

Osman Gazi'nin Kulaca Hisar'a baskın yaparak orayı yakması, İnegöl civarındaki tüm Rumları endişeye düşürmüştü. Bu endişe ile İnegöl civarında bulunan Rumlar birleşerek Karacahisar tekvurundan yardımcı olmasını istediler. Söz konusu bu durumdan Osman Gazi'nin ahalisinin bu zamanlarda Söğüt'te yaşadığının ve yaz aylarında ise, Domaniç'te bulunan yaylaklara çıktıkları anlaşılmaktadır.⁹² Rumlar Karacahisar tekvurunun gönderdiği 'Kalanoz' adlı komutanın emrindeki askerlerle bir oldular. Bunun üzerine Osman Gazi de 'Alplerini ve Ahilerini' toplayıp oraya geldi. Onlarla İkizce'ye yakın olan Domaniç-Beli'nin aşıldığı tam o yerde savaştı (685/1286). Ayrıca yapılan bu savaşında Osman Gazi'nin ilk 'Cenk'i olduğu dillendirilmektedir.⁹³ Yine Kulaca Hisar baskınından iki yıl geçtikten sonra Osman Gazi, Karacahisar tekvuruyla savaşarak, tekvurun elinden Karacahisar'ı aldı (1288). Osman Gazi Karacahisar'ı beyliğinin merkezi yaptı. Bazı söylentilere göre ise Osman Gazi, bu büyük başarısı ile Anadolu'nun batı ucunda, sancak beyi olmaya hak kazandı.⁹⁴

Karacahisar, Bilecik, Söğüt civarındaki bölgeler, Bizans sınırında, Selçuklu Devleti'ne ait bölgelerdi. Bu uç sınır bölgelerindeki yönetici tekvurlar, Selçuklu Devleti'ne tabi idiler. Öyle ki Bilecik'in ve Karacahisar'ın tekvurları Selçuklu Sultan'ına harâc vermekteydiler.⁹⁵ Türkmenler ile devamlı barış içerisinde yaşayan bu tekvurların en güçlülere ise Bilecik ve Karacahisar tekvurlarıydı. Ancak bu tekvurlar gibi bütün tekvurlarda Selçuklu Sultanına harâc ödeyerek yerlerinde kalabiliyorlardı. Dahası, Eskişehir'de bulunan Selçuklu-İlhanlı valisi de bu barışın sürdürülmesi görevini üstlenmişti. Öyle ki Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi gibi, alpleri de bu barış içerisinde yaşama şartına uymak zorundaydılar.⁹⁶ Ayrıca Halil İncılık'ın bu uç bölgelerinde danışmanlığını yaptığı kazı çalışmalarına ait belgelerde de Karacahisar'ın tepe bir yerde olduğu, bu tepenin eteğinde de Karacaşehir'in bulunduğu yazmaktadır. İlaveten Karacahisar'ın günümüzde terk edilmiş bir harabeye döndüğünü ve Karacaşehir'in de meskûn bir yerleşim yeri olduğu da belirtilmektedir.⁹⁷

3.4. Osman Gazi'nin 1288 ve 1299 Tarihleri Arasında Gazâ Hareketleri

Bir Bey'in etraftaki tüm Alpleri ve Gazileri kendi tarafına çekebilmesinin en güzel yolu gazâ ve ganimet seferlerini çoğaltabilmesinden geçer. Gaziler ve Alpler bir beyin etrafında çoğaldıkça, o Bey'in oldukça gücü oldukça fazlalaşır, gücü fazlalaştıkça da gazâ akın ve hâkimiyet alanı genişler. Bu konuda Osman Gazi için şu övgü dolu sözler kaynaklarda geçmektedir; "*Osman Gazi kim sancak begi oldu, nökeri Köse Mihal'e 'Tarklu-Yenicesi'ne segirdelim (akuna gidelim)' dedi.*"⁹⁸ Osman Gazi Mudurnu-Göynük Seferine birlikte çıkacağı, Harman kaya Göl bölgesinin tekvuru Köse Mihal'in bölgeyi çok iyi tanimasından dolayı sefer planını şöyle yapmıştı. Önce Beştaş'tan geçilirse Sakarya'yı geçmek zor olmaz. Böylece

⁹¹ Aşık Paşazâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, yay. Ç. Atsız; Osmanlı Tarihleri, 89-319, İstanbul 1949, 3, 5, 9 ve 10. Bâb; Raif Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi 1 (Yer Adları)*, Avrasya Etnografya Yayınları, Orhangazi 2001, s. 197; İncılık, agm., s. 499-500.

⁹² İncılık, agm., s. 500 içinde; Aşık Paşazâde, *age.*, 5. Bâb.

⁹³ İncılık, agm., s. 500.

⁹⁴ Aşık Paşazâde, *age.*, 8. Bâb içinde; İncılık, agm., s. 500

⁹⁵ İncılık, agm., s. 502 içinde; Aşık Paşazâde, Dresden nüshası.

⁹⁶ İncılık, agm., s. 502 içinde; Aşık Paşazâde 6. Bâb; M. Neşri, *Kitâb-i Cihanninnâ*, II, yay. F.R. Unat ve M.A. Köymen, TTK, Ankara, 1970, s. 86.

⁹⁷ İncılık, agm., s. 501 içinde; Halil İncılık, "Osman Bey'in ilk Fethi: Karacahisar kalesi", Kazı Proje Danışmanı Halil İncılık, Ankara 1999; H., Doğru, "Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir 2000-2001, s. 121.

⁹⁸ İncılık, agm., s. 505 içinde; Aşık Paşazâde, *age.*, 10. Bâb; Neşri, *age.*, s. 88-92.

Sakarya kıvrımı içinde çok geniş bir bölge olan özellikle de Mudurnu-Göynük Kasabası ve Taraklı-Yenicesi Kasabası Göynük suyu üzerinde bulunduğu İznik'e ipek getiren kervanların yolu kontrol altına alınmış olacaktır.⁹⁹ Ayrıca bu bölgeye aşireti ve cemaatiyle mesken tutan yiğit Samsa Çavuş ile seferberlik yapıldı. Osman Gazi, böylece bu seferinde ilk önce Beştaş'ı ele geçirdi. Daha sonra Sakarya üzerinden Samsa Çavuş'la birleştiler, doğruca Sorkun üzerine yürüdüler. Sorkun'da bulunan Rumlar, Samsa Çavuş'un aracı olmasıyla itaat ettiler. Daha sonra Samsa Çavuş'un rehberliğinde Mudurnu'ya vardılar. Öncesinde de Samsa Çavuş ve cemaatinin, bu bölgedeki Rumlarla iyi ilişkiler içinde olmaları nedeniyle bu bölgeyi de itaate alan Osman Gazi, Samsa Çavuş'un yönetimine bırakıp, oradan Mudurnu Hisarı'nı almadan Sakarya Nehri'nin yanısıra devam ederek Göynük bölgesine geldiler. Burayı ve Yenice Taraklı'yı hâkimiyet altına alıp, Karaca Hisar'a döndüler. Böylece Osman Gazi, "*Selçuk Sultanına harâc ödeyen yerel tekvurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Yarhisar Tekvurları) ortadan kaldıracak, doğrudan doğruya Bithynia'da Bizans imparatorluk topraklarına karşı gazâ faaliyetine başlayacaktır*"¹⁰⁰ diye kaynaklarda geçmektedir.

3.5. Osman Gazi'nin Bapheus (Koyunhisar) Savaşı

Bapheus Savaşı, 27 Temmuz 1302'de, Yalak-Ovası¹⁰¹ diye adlandırılan Yalak-Dere'nin denize kavuştuğu yerde gerçekleşmiştir. Bu savaşta, önce Osman Gazi'nin öncü keşif birlikleri ile Bizans kuvvetleri, İznik'ten gelen yolun önünde Koyunhisar'da savaşmıştır.¹⁰² İznik bölgesinden ayrılan Osman Gazi, dağlık araziye geçip Halizônlar'ın topraklarına geldi. Ancak bunun öncesinde bir kısım öncü birlik gece Têlêmaia'daki Koyunhisar Kalesi'ne baskın yapıp kaçtı. Lakin Bizans askerleri peşlerine düştü, bu durumu fark eden Türk öncü birlikleri orada bulunan bir tepeye çıkarak Rum askerlerini ok yağmuruna tuttu. Bu başarıdan ötürü Osman Gazi çok cesaretlendi.¹⁰³ Daha sonra Osman Gazi birlikleri, Menderes tarafından gelen Türk destek kuvvetleriyle de birleşerek daha büyük bir orduya sahip oldu. Öyle ki Emir Yavlak Arslan'ın oğlu olan Ali de, uzaklardan Osman Gazi'ye desteğe gelen Türk kuvvetlerini görünce, İmparatorla daha önceden yapmış olduğu antlaşmaya ihanet ederek, o da Osman Gazi'nin yanında yer aldı. Ayrıca Kastamonu bölgesinden de birçok savaşçı Osman Gazi'nin Yalak Ovası'ndaki yapacağı bu savaşta savaşmaya gelmişti. Diğer taraftan 2.000 Bizans askeri Léon Mouzalôn komutası altında umutsuzca, Osman Gazi'nin 5.000 kişilik büyük ordusuyla savaştılar. Bu savaşta yenilgiye uğrayan Rumlardan birçoğu savaş meydanından kaçarak İzmit Kalesi'ne sığındı. Osman Gazi, Balıkesir'e yakın olan Akira, Kapıdağı, Ulubat ve Bursa-İznik kapılarına kadar olan yerleri de hâkimiyeti altına aldı.¹⁰⁴

Bapheus (Koyunhisar) adlı savaşın, Osman Gazi'ye hükümdarlık kurucusu olarak kazandırdığı bu şöhret, beylik tahtına kendinden sonra oğlunun itiraz edilmeksizin geçmesini sağlamaktadır. Bu nedenle 1302 yılının temmuz ayının 27'si, Osmanlı Hükümdarlığının yani Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş günü olarak kabul görmektedir.¹⁰⁵

SONUÇ

İlhanlılarda Abaka Han'ın ölümünden sonra, Ahmet Tegüder'in (1282-84) hükümdar olması; İlhanlılar tarihinde ilk defa rastlanan, Argun Han'ın Sultan Ahmed Tegüder'e karşı

⁹⁹ İnalçık, agm., s. 505.

¹⁰⁰ İnalçık, agm., s. 506.

¹⁰¹ Yalak-Ovası: "*Yalak-Dere'nin Hersek-Dili'nde denize ulaştığı düzlüktür.*" İnalçık, agm., s. 509.

¹⁰² Georges Pachymeres, *Relations Historiques*, yay. A. Failler, çev. V. Laurent, X, Paris, 1999, s. 25, 364-368 içinde; İnalçık, agm., s. 509.

¹⁰³ İnalçık, agm., s. 509. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Georges Pachymeres, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Çev. İlcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 75.

¹⁰⁴ Pachymeres, *age.*, s. 25, 364-368 içinde; İnalçık, agm., s. 509.

¹⁰⁵ İnalçık, Renda, *age.*, s. 41.

ayaklanarak tahtı ele geçirmesine sebep oldu. Bu durum da ileride görülecek olan Noyanların hükümdar olma çabalarının önünü açtı. Diğer taraftan Anadolu topraklarında Selçuklu Sultanına ve İlhanlılara karşı, Türkmen boylarının isyan hareketleri, Argun Han'ın kardeşi Geyhatu Noyan'ı büyük bir orduyla buraya göndermesine neden oldu. Geyhatu Noyan bu büyük ordusuyla 1285 yılında gelmiş olduğu Anadolu'da tüm masrafları Selçuklu Devleti tarafından karşılanmakta ve Karamanoğullarının, Eşrefoğullarının, Germiyanogullarının çıkardığı isyan hareketlerini büyük kısımlarla durdurmaktaydı. Öte yandan Osman Gazi'nin Karacahisar Fethi'nin öncesini ve sonrasını, İç Anadolu'daki olaylar üzerinden değerlendirmek gerekirse; 1285 yılından 1291 yılına kadar Anadolu topraklarında Selçuklu Devleti Sultanına ve İlhanlılar'a karşı Türkmenlerin yapmış olduğu isyanlar, Osman Gazi'nin Selçuklu Devleti'nin Sultanına bağlı harâcgüzarı olan Karacahisar Kalesi'nin tekvuruna karşı saldırmasını ve bunun sonucunda 1288 yılında Karacahisar Kalesi'nin fethedilmesine fırsat verdiği açıkça anlaşılmaktadır. Osman Gazi'nin evlatlarından birinin adını da Çoban koyması, İlhanlılar'ın büyük noyanlarından olan Emir Çoban Noyan ile alakalı bir durum olmuş olabilir. Emir Çoban Noyan ilk defa 1299 yılının Haziran ayında Sülemiş Noyan'ın isyanını bastırmak için Anadolu topraklarına geldi. Ve Emir Çoban Sülemiş Noyan'ın isyanını bastırdıktan sonra Memlûk Devleti'ni kuşatmak için, Suriye'ye doğru gitti.¹⁰⁶ Yine Emir Çoban Noyan ikinci defa, Türkmenlerin 1314 yılında ayaklanması üzerine büyük ordusuyla birlikte Anadolu topraklarına geldi. Osman Gazi'nin topraklarına pek de uzak olmayan Karabük'te karargâhını kurdu. Osman Gazi'nin de aralarında olduğu tüm Türkmen Beyleri buraya gelerek itaat ettiklerini gösterdiler.¹⁰⁷ Ancak söz konusu bu anlatılanları ilginç bulan Halil İnalçık da şöyle yorumlamaktadır;

“İlginçtir, bu yıllarda Osmanlı kroniklerinde Osman'ın veya oğlu Orhan'ın herhangi bir gazâ hareketi kaydedilmemiştir. Aksarayî (Müsâmeret) gelip itaat eden Etrâk beylerini, Hamîdoğlu, Eşrefoğlu, Karahisar beyi, Germiyanoglu, Kastamonu'dan Süleyman Paşa diye anar. Osman'ın adı zikredilmez. Bu sırada Osman, en ileri Uc bölgesinde yerel tekvurlarla uyum içinde yaşamakta, İlhanlılar için bir sorun yaratmıyordu.”¹⁰⁸

Bu yorum Osmanlı Devleti tarihinin yazıldığı kroniklerde Osman Gazi ile ilgili gazâ hareketlerinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Osmanlı'ya ait diğer rivayetlere göre sözde;

“Domaniç-Beli savaşı (1286) Selçuklu Sultanına bildirildiğinde, ‘ma'lûm oldu kim, Karacahisar tekvuru bizüm ile yağı olmuş’ der; asker toplar, gelip Karacahisar'ı kuşatır. ‘Osman Gazi dahi geldi’. Rivâyete göre, bu sırada Ereğli'ye Bayancar kumandasında Mogol ordusunun saldırısı haberi geldi, Sultan, kalenin fethi işini Osman'a havale ederek ayrıldı. Yagma ilânı üzerine (yagma ve halkı esir alma) gâziler hücumla hisar' aldılar (687/1288). Şehir evleri Müslümanlara dağıtıldı, şehri ‘Müslüman şehri’ yaptılar.”¹⁰⁹

Söz konusu bu rivayetleri çağdaş kaynaklar da şöyle değerlendirmektedir; Sultan Alâeddin Keykubad hakikaten bu Karacahisar Kalesi'ni muhasara altına almaya gitti. Ve Bayancar Noyan'a karşı durmak için muhasaradan çekilip gelmesi mümkün değildi. Ayrıca Bayancar Noyan da asi Sülemiş Noyan'ın isyanını bastırmak için 1298 yılının kış aylarında Anadolu topraklarına geldi. Dahası Osman Gazi'nin Karacahisar'ı fethettiği yıl ise 1288'dir. Ama rivayette önemli derecedeki kaydolan ise, harâcgüzarı olan bir tekvurun isyankâr duruma geldiğini göstermeye çalışmıştır. Osman Gazi'nin Rumları Germiyanlılara karşı himaye ettiğinden bahsedilmektedir. Ancak Sultan'ın harâcgüzarı olan Rumlara ve bu harâcgüzarı tekvurlara karşı yapılacak olan bir saldırı, Sultan'a karşı gelmek, onu hiçe saymak anlamına

¹⁰⁶ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, yay. Osman Turan, TTK, Ankara, 1944 içinde; İnalçık, agm., s. 498.

¹⁰⁷ Aksarayî, *age.*, s. 311 içinde; İnalçık, agm., s. 498

¹⁰⁸ İnalçık, agm., s. 498.

¹⁰⁹ Aşık Paşazâde 6. Bâb; Neşri, *age.*, s. 86 içinde; İnalçık, agm., s. 502.

gelmektedir. Bu nedenle Osman Gazi'nin Karacahisar tekvuruna karşı kuşatmaya kalkışması için, söz konusu tekvurun barış antlaşmalarını bozan bir davranışta bulunmuş olması gerekmektedir.

Yine bu bulguları Osmanlı kaynaklarından edinilen bilgilere göre doğrulamak mümkündür. Çünkü Osmanlı kaynakları da Bilecik de yaşayan Rumların Osman Gazi'ye çokça güvendiklerini ve Germiyanlı aşiretiyle Osman Gazi aşiretinin cenk ettiklerini bu yüzden de Bilecik'teki Rumların refah içerisinde yaşadıklarını bildirmektedir.¹¹⁰ Öyle ki bu ifade Rumların "mutî" oldukları için Sultan'ın ve Osman Gazi'nin himayesi altında olduklarını açıklamaktadır. Ancak İslam topraklarında yaşayan Karacahisar tekvuru Müslümanlara karşı düşmanlık etmiş, antlaşma gereğini bozarak, düşman olma durumuna geçmiştir.¹¹¹ Ayrıca, Aşık Paşazâde'nin kayıtlarında; yiğenin Konya'dan "*Aktimur'un sancak beyliği sembolleri getirdiği*" ifade edilmekte ve bu ifade ile Osman Gazi'nin 1288 yılında Selçuklu sultanının Sancak Beyi olarak hâkim olduğu anlaşılmaktadır.¹¹²

Bundan başka 1288 yılından 1299 yılına kadar Orta Anadolu'daki beliren olayları dikkatle incelemekten sonra uçtaki Osman Gazi'nin bölgesindeki gelişmeleri anlamak mümkün değildir. 1284 ile 1288 arası dönem Selçuklu Devleti'nin Anadolu topraklarında büyük kargaşaların olduğu bir dönemdir. 1284 yılında Moğol hükümdarı olan Argun Han, yaptıklarından dolayı Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i idam ettirip onun yerine amcasının oğlu II. Mesud'u ilk sefeli olarak Selçuklu Devleti'nin tahtına çıkardı.¹¹³ Buna karşı olarak da Eşrefoğlu ve Karamanlı Güneri Bey birlikleriyle Konya'yı ele geçirdiler ve 1285 yılının Mayıs ayında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in iki oğlunu da tahta çıkardılar. Argun Han da bu Türkmen Beylerini cezalandırmak için kardeşi Geyhatu Noyan'ın komutasındaki büyük bir orduyu Anadolu topraklarına gönderdi. Tahta oturan Keyhüsrev'in oğulları da kaçtıkları yerde yakalandılar. Geyhatu Han'ın yanında bulunan Sultan II. Mesud, Baltu Noyan komutasındaki İlhanlı birlikleriyle birlikte Germiyanlılar'ın isyan faaliyetlerini bastırdılar. 1288 ve 1289 yılları arası huzur içinde geçerken Germiyanlılar ve Eşrefoğulları Sultan II. Mesud'un katına çıkarak itaatlerini bildirdiler.¹¹⁴ İşte tam bu dönemde Osman Gazi Karacahisar tekvurunu mağlup etmiş burayı hâkimiyeti altına almıştır. Argun Han'ın, kardeşi Geyhatu Han'ı Anadolu'ya büyük bir orduyla göndermesi, Anadolu'daki mali kontrolü ve askeri asayışı her zamankinden daha güçlü bir şekilde ele almasını sağlamıştır. Böylece Selçuklu Devleti'nin Konya'daki tahtının bürokrasisi, tamamıyla İlhanlılar'ın eline geçmiştir. Osman Gazi'nin komşusu olan Germiyanlılar da Moğollar'ın tehdidi altında kalmakta ve Osman Gazi'ye karşı harekete geçecek güçte olmadığından Osman Gazi'yi Moğollar'a karşı koruyan tampon bölge olarak bir beylik konumuna gelmiştir. Ancak 1291 ile 1292 yılları arasında Geyhatu Han'ın uç bölgedeki Türkmenlere karşı sert cezalandırmalar yaptığına ve Konya'daki Sultan Mesud'u tamamen bir kukla haline getirdiğine tanık olunmaktadır. 1298 yılında ise Moğollar, III. Alaaddin Keykubad'ı Mesud'un yerine tahta geçirecek, tekrar 1302'de ise ikinci defa II. Mesud'u Selçuklu tahtına oturtacaklardır. Fakat 1308 yılında son Selçuklu hanedanı olan II. Mesud'un ölümü ile Büyük Selçuklu İmparatorluğu son bulacaktır. Bu yüzden anlaşılıyor ki gazâ kılıcını kuşanan Osman Gazi'nin takribî 1288 yılından şimdiye kadar uç sınır bölgesinde Bizans'a doğru yapmış olduğu gazâ hareketlerini önleyecek hiçbir kuvvet kalmamıştı. Osman Gazi Beyliğinin en yakın komşusu olan Germiyanlılar bile Anadolu'daki Selçuklu olaylarıyla ilgilenmekte, Selçuklu Devleti'nin sultanı da tamamen gücünü kaybetmiş ve Moğol Hanlarının kendi aralarındaki taht kavgaları, Anadolu topraklarına göndermiş oldukları askeri birliklerin

¹¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Aşık Paşazâde 9. Bâb içinde; İnalçık, agm., s. 502-503.

¹¹¹ İnalçık, agm., s. 503.

¹¹² Aşık Paşazâde 8. Bâb içinde; İnalçık, agm., s. 501.

¹¹³ İnalçık, Renda, age., s. 38.

¹¹⁴ Anonim *Selçuknâme*, s. 72-77; Aksarayı, age., s. 148-156 içinde; Sümer, agm., s. 60.

başındaki Noyanların isyanlarıyla sonuçlanmıştır. Öyle ki 1299 ile 1300 yılları arasında Moğollar, Sülemiş Noyan'a karşı Anadolu topraklarına birbiri ardına büyük ordular göndermek mecburiyetinde kalmışlardır.¹¹⁵

1300 yılından sonra ise, Bapheus zaferi ile Osman Gazi, tüm Bithynia'da bulunan Bizans hâkimiyetini, siyasi ve askeri olarak tehdit etmekteydi. Bu durum Bizans tarihçileri gibi Osmanlı tarihçileri de 1300 yılından sonra Osman Gazi'nin şan ve şöhretinin uzak İslâm diyarlarında duyulup büyüdüğünü ve ardı sıra pek çok Türk ailelerinin göç ettiğini dillendirmektedir.¹¹⁶ O dönemde Bizans tarihçilerinin de yakından izlediği kadarıyla Bizans adına, Osman Gazi Beyliği tehdidinin ne denli endişe verici olduğunu göstererek, Bizans İmparatoru'nun Osman Gazi'yi durmasını sağlamak için Mahmut Gâzân Han'a, prensesi eş olarak alması amacıyla teklifte bulunuldu. Lakin Mahmut Gâzân Han'ın ölmesi üzerine bu prenses kızı ondan sonra gelen Olcaytu Han'a verilmek istenildi.¹¹⁷ Öyle ki bu durum yine Bizans kaynaklarında; İlhanlıların kendilerine yardım etmesi için 40.000 kişilik büyük bir ordu göndereceklerini vadettikleri ve İzniklileri yüreklendirmek amacı ile İmparatorun biricik kız kardeşi Maria'yı bu yardım haberiyle birlikte İznik'e gönderdiği nakledilmiştir. Ve ayrıca yine bu kaynaklarda Olcaytu Han'dan ne yazık ki böyle bir yardımın gelmediği ve yine 1304 yılında Osman Gazi'nin, İznik bölgesine doğudan gelebilecek askeri yardımların önünü kesmek için Sakarya bölgesindeki Bizans kalelerini aldığı ve diğer taraftan Mekece, Geyve ve Lefke'yi de fethettiği geçmektedir.¹¹⁸

Böylelikle Bizans kuvvetlerine karşı gerçekleştirdiği bu savaşları kazanarak büyük bir şöhrete ulaşan Osman Gazi, beylik tahtına kendinden sonra gelen oğlunun da itiraz edilmeksizin geçmesini sağlamıştır. Bu sebeple 27 Temmuz 1302 tarihi Osmanlı Beyliğinin kuruluşu olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, II, haz. E. Merçil, İstanbul 1977.

Ahmed Benaketi, *Tarih-i Benaketi: Ravzatu uli'l-elbab fi marifeti'l-tevarih ve'l-ensab*, tashih Cafer Şiar, Tehran 1348.

Aksarayi, Kerimüddin Mahmud, *Müsameret Ül-Ahbar*, Çev. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.

Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, yay. Osman Turan, TTK, Ankara, 1944.

Alunok, Baki Yaşar, "Selçuklu Ekonomisinde Yabancı Pazarı ve Bu Pazarın Kurulmasında Ahi Evran'ın Rolü", II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Ankara 2007.

Anonim Selçuk-Nâme, *Târîh-i Âl-i Selçûk der Anadolu, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, yay. ve çev. F. N. Uzluk, Ankara 1952.

Aşık Paşazâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, yay. Ç. Atsız; Osmanlı Tarihleri, İstanbul 1949.

Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr, *Zübdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, yay. D. Richards, Berlin 1998.

¹¹⁵ İnalçık, Renda, *age.*, s. 39-40.

¹¹⁶ İnalçık, agm., s. 514.

¹¹⁷ İnalçık, Renda, *age.*, s.41.

¹¹⁸ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 33-34.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul 1994.

Cahen, Claude, *Pre-Ottoman Turkey*, London and New York 1968.

Doğru, H., "Karahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir 2000-2001.

Ebu'l Farac, Gregory, *Ebu'l Farac Tarihi*, Cilt: II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

El-Kalkaşandî, A. *Subh el-A'shâ fî Sınâat el-İnşâ*, 14 cilt, yay. Muhammed Abdurrahul İbrahim, Kahire 1913-1920.

El-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebâr*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

Ersan, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, 2. Baskı, Altınordu Yayınları, 2020.

Flemming, H., *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1964.

İbn Bibi, *el-Evâmîrû'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*, tıpkıbasım, Çev. M. Öztürk, I, II, Ankara 1956.

İbn Bibi, *el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi: el-Evâmîrû'l-'Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçuk-name)*, Cilt: I-II, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Bîbî, *Selçuknâme*, Mükrimin Halil Yinanç, Haz.: Refet Yinanç-Ömer Özkan, Kitabevi Yay., İstanbul, 2007.

İbn Haldun, A., *Kitâbu'l-İber ve Divanü'l Mubtedâ ve'l Haber*, c. V, Beyrut 1992.

İbni Tagriberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

İnalcık, Halil, "Osman Bey'in ilk Fethi: Karacahisar kalesi", Kazı Proje Danışmanı Halil İnalcık, Ankara 1999.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, Cilt: 71, Sayı: 261, (Temmuz 2007), Ankara 2007, s. 479-536.

İnalcık, Halil, Günsel Renda, *Osmanlı Uygarlığı I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

İnalcık, Halil, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.

İnalcık, Halil, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

Kafadar, Cemal, "Gazâ", *DİA*, Cilt: 13, İstanbul 1996, s. 427-429.

Kaplanoğlu, Raif, *Bursa Ansiklopedisi 1 (Yer Adları)*, Avrasya Etnografya Yayınları, Orhangazi 2001.

Kaymaz, Nejat *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsîd-dîn Keyhüsrev Ve Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

Koca, Salim, "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren Ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Kösedâğ Bozgunu" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37, 2015, s. 35-84.

Köprülü Zâde, M. Fuad, *Türk dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1934.

May, Timothy, *The Mongol Art Of War, Pen&Sword*, South Yorkshire 2007.

- Müneccimbaşı, *Câmiü'd-Düvel*, yay. ve çev. A. Öngül, II, İzmir 2001.
- Neşri, M., *Kitâb-i Cihanninnâ*, I-II, yay. F.R. Unat ve M.A. Köymen, TTK, Ankara 1970.
- Özaydın, Abdülkerim, "Arrân", *DİA*, İstanbul 1991, c. 3, s. 394-395.
- Özgüdenli, Osman Gazi, *Ortaçağ'da Türkler, Moğollar, İranlılar (Kaynaklar ve Araştırmalar)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.
- Pachymeres, G., *Relations Historiques*, yay. A. Failler, çev. V. Laurent, I-IV, Paris, 1999.
- Pachymeres, Georges, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Çev. İlcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Quentin, Simon De Saint, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Antalya 2006.
- Reşideddin Fazlullah, *Câmi'üt-Tevârih*, (*Moğul Tarihi, III. Kısım*), İngilizce Çev. W.M. Thackston, yay. haz. Şinasi Tekin- Gönül Alpay Tekin, Cambridge-Boston 1999.
- Reşidu'd-dîn Fazlullâh Hemedânî, *Târih-i mubârek-i Mahmut Gâzânî*, neşr. Kari Jahn, *Geschichte Mahmut Gâzân-Hân's aus dem Ta'rîh-i Mubârek-i Mahmut Gâzânî des Rêsid al-Dîn Fadlallâh b. 'Imâd al- Daula Abû'l-Hair*, London 1940.
- Reşidüddin Fazlullah el-Hamedanî, *Câmi'üt-Tevârih Tarihi Mahmut Gâzân Han*, Arapça Çev. Fuad Abdu'l-Mu'tî es-Sayyâd, Kahire 2000.
- Reşidüddin, Fazlullâh, *Câmi'u't-Tevârih*, III, neşr. A. Alizade, Bakü 1957.
- Sabbâğ, Abbas, Nebi Bozkurt, "Müstevfi", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 147-148.
- Sevim, Ali-Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Spuler, Barthold, *Die Mongolen in Iran*, Berlin 1955.
- Spuler, Barthold, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 1987.
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sayı: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s. 1-147.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatı-Destanlar*, Ankara 1967.
- Şahin, Güneş, "Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar I", Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir 1938, XIX+251.
- Takîy ed-Dîn Ahmed b. Alî el-Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde, C.I, k. III, ikinci baskı, Kahire 1970.
- Tekinoğlu, Hüseyin, *Selçuklu Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul 2018.
- Tetevi, Ahmet, *Tarih-i Elfî (Tarih-i Hezar Sale-yi İslâm)*, C. VI, tashih Gulamreza Tebatebayi Mevd, Tehran: 1382.
- Togan, Zeki V, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, 2. Baskı, İstanbul 1970.
- Tokuş, Ömer, "Moğol Hâkimiyetinde Anadolu Ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyancıları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 117, Sayı: 230, s. 177-208.
- Tuna, Osman Nedim, "Osmanlıca'da Moğolca Kelimeler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XVIII, (1976), s. 281-314.
- Turan, Osman, "Keyhüsrev II", *İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 624-27.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasi Tarih- Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- Uyar, Mustafa, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Ankara 2020.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Vryonis, S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the proses of Islamization from the 11th through the 15th Century*, Berkeley 1971.

Witteck, Paul, *Das Fürstentum Mentesche*, İstanbul 1974.

Yazıcızâde, Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, muhtasar İbn Bîbî'nin Osm. Çev. Yazıcızâde Ali, *Histoire des Seldjoudides d'Asie Mineure*, IV, yay. Th. Houtsma, Leiden 1902.

Yiğit, İsmail, *Memlûklüler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015.

Yücel, Muallâ Uydu, "Kalmuklar", *DİA*, c. 24, 2001, s. 267-268.